

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

Szociológiai Intézet

Társadalmi Tanulmányok BA

*A szociális juttatásokhoz és szolgáltatásokhoz
fűződő attitűd Magyarországon*

Konzulens tanár:

Daróczi Gergely

egyetemi tanársegéd

Készítette:

Simon Nikolett

Társadalmi Tanulmányok BA

Piliscsaba, 2013.

Tartalomjegyzék

I.	Bevezető	4
II.	A szociálpolitika, mint eszközjellegű politika	7
II.1.	A szociálpolitika definíciója és szereplői.....	7
II.2.	A szociálpolitika működését meghatározó értékek.....	8
III.	A modern szociálpolitika kialakulásának főbb állomásai európai viszonylatban	10
III.1.	Szociál – vagy szegénypolitika?.....	10
III.2.	Az állam szerepvállalásának kezdete a szociális gondoskodásban.....	11
III.3.	A szociális ellátás intézményeinek fejlődési tendenciái Nyugat – Európában.....	13
IV.	A jóléti állam, mint a szociálpolitika egyik intézményesült formája	14
IV.1.	A jóléti államot életre hívó tényezők.....	14
IV.2.	A jóléti államok típusai.....	15
V.	Magyar szociálpolitika és jóléti intézkedések	16
V.1.	Szegénypolitika időszaka.....	17
V.2.	Az államszocializmus és a jóléti politika.....	18
V.3.	Rendszerváltás.....	19
V.4.	A modern szociális ellátás.....	20
VI.	Elemzés	22
VI.1.	Az adatbázisról.....	22
VI.2.	A vizsgált változóról.....	23
VI.3.	Módszertan.....	25
VI.4.	Hipotézisek.....	27
VII.	Összegzés	41
VIII.	Bibliográfia	46
	Melléklet	
	Záradék	

I. Bevezető

„Az emberek természetesen mindig azt kívánják az írótól, a magyarázótól, a kifejezőtől, hogy érdekeik szerint beszéljen. Az író nem teljesítheti ezt a kívánságot, mert az emberi érdekek fonákok és egymással ellentétesek... De ugyanakkor, amikor az emberek mohón és türelmetlenül megkövetelik az írótól, hogy mondjon el a helyükben és nevükben mindent, ami érdekük, elvárják azt is, hogy pártatlan és érdekfölköti legyen. Ezért tudnod kell, hogy soha nem tehetsz kedvük szerint...”¹
/Márai Sándor/

Meglátásom szerint Márai Sándor idézete tökéletesen leírja a szociálpolitika és a társadalom kapcsolatát. Az „író” jelképezi a különböző támogatások és segélyezések intézményrendszerét, melynek folyamatos kihívást jelent az emberek által támasztott igények és szükségletek felmérése, kielégítése, továbbá ezen folyamatok összehangolása a költségvetéssel, valamint a társadalom által hangsúlyozott értékekkel. Ezeket az értékeket végtére nem is egyfajta társadalmi konszenzus, sokkal inkább a kormányalapító politikai ideológia határozza meg. Vagyis azt, hogy az állam a redisztribúció során milyen elveket tartson szem előtt, az elosztásból kik és milyen mértékben részesüljenek. Ez nem egyszerű feladat, ugyanis a különböző szempontok alapján differenciált társadalmi rétegeknek eltérő az érdeke. A szociális intézkedésekből és segítségnyújtásból nem minden csoportnak származik előnye, ezért több törésvonal létezik, mely mentén megoszlanak a szociális ellátással kapcsolatos vélemények a társadalomban.

Ebből kifolyólag szakdolgozatom témájául a szociális juttatásokhoz és szolgáltatásokhoz kapcsolódó attitűdök vizsgálatát választottam. Azt kívánom feltárni, melyek azok a tényezők, amelyek befolyásolják a magyar szociális ellátásról kialakult véleményeket. A probléma aktuális, ugyanis a 2008 óta tartó gazdasági világválság, a növekvő munkanélküliség, a különböző hitelek és eladósodások következtében egyre több ember él a létminimum szintjén vagy alatta. A mai korban fellazultak a közvetlen társadalmi kötelékek, kevesen tartoznak azok közé, akik családjuktól vagy barátaiktól remélhetnek segítséget. Akiknek nem sikerül mikro szinten rendezni a helyzetét - a kevésbé szerencsésekről-, az állam, jobban mondva a szociálpolitika gondoskodik.

¹ Márai Sándor: Füves könyv- gyógyító gondolatok, Helikon Kiadó, p. 124

A szociálpolitika alapvető funkciója a társadalmi felépítmény megőrzése. Ezáltal célja a negatív hatások csökkentése, valamint a hátrányba került társadalmi csoportok, rétegek kezelése.² Mindezt különböző szociális juttatásokkal³, szolgáltatásokkal⁴ éri el. Azonban a szociális ellátás intézményei, valamint feltételei megosztják a magyar lakosságot, legyen szó rászorulókról, vagy azokról, akik csak az adózás révén érzékelik a támogatásokat. „A magyarok jelenleg is súlyos gondnak érzik azt, hogy véleményük szerint Magyarországon a segélyezettek a szociális jellegű támogatásokat nem a megfelelő célra fordítják: a probléma súlyosságának megítélése százfokú skálára vetítve 79 pontot ér el. {...} Már az is a segélyezési rendszer problémáit jelzi, hogy az emberek nagyobb része úgy véli, a segélyben, támogatásban részesülők többsége valójában nem rászoruló. {...} Az emberek relatív többsége (49 százalék) azt szorgalmazná, hogy az állam a szegények közül azokat támogassa, akik ezt munkájukkal, magatartásukkal kiérdemelték.”⁵ Az államnak kitüntetett szerepe van ezen problémák kezelésében. A különféle politikai ideológiák és gazdasági megfontolások eltérően értelmezik azt, hogy az államnak milyen mértékben és milyen értékeket szem előtt tartva kell magára vállalnia a társadalmi kockázatok enyhítését.

Szakedolgozatom első részét történeti áttekintéssel kezdem. Igyekszek átfogó képet adni a szociálpolitika, majd a jóléti államok kialakulásának történetéről. Ezután a magyar jóléti intézkedések főbb állomásait részletezem. Dolgozatom második felében másodelemzést készítek az European Social Survey nevű nemzetközi kutatás magyar adatbázisáról. Vizsgált változóim a 2008/09-es adatfelvételhez tartoznak, a szociális rendszer működéséről, valamint a jóléti függőségről tesznek fel kérdéseket. Az ESS kutatás változó és állandó egységekből áll, a 2008-as kérdezési hullám tartalmazza a jóléti rendszerekkel kapcsolatos vélekedéseket. Az újabb, 2010-es adatfelvételek nem tartalmazzák ezeket a változókat, így elemzésem a 2008-as adatokra támaszkodik.

Azt kívánom feltárni, melyek azok a tényezők, amelyek befolyásolják a magyar szociális ellátással kapcsolatos véleményeket. A priori feltevésem az volt, hogy létezik

² Zombori Gyula: A szociálpolitika alapfogalmai, Budapest, 1994

³ pl. idősellátás, munkanélküli segély, betegség- és egészséggondozás, család- és gyermektámogatás, lakhatási támogatás, fogyatékkal élők támogatása...

⁴ szociális alapszolgáltatások pl. falu-és tanyagondnoki szolgálat, étkeztetés, utcai szociális munka, közösségi ellátások, családsegítés, támogató szolgáltatás, nappali ellátás

⁵ Medián: A közvélemény a segélyekről, különös tekintettel a feltételekhez kötött segélyekre In.: Felemelkedés közös erővel: A tartós mélyszegénység csökkentése célhoz kötött támogatások révén – Háttér tanulmányok, TÁRKI, 2012

egy, a juttatásokkal és szolgáltatásokkal szembeni pozitív, valamint negatív attitűd. Ehhez a feltevéshez kapcsolódó hipotéziseimet három dimenzió mentén osztottam fel. Az első a demográfiai blokk, ahol a válaszadó nemét, iskolázottságát, háztartásának havi nettó bevételét, valamint a régiót, ahol él vetem össze az általam készített főkomponensekkel. A másik két dimenziónál azt vizsgálom, a politikai, illetve a vallási nézet hatással van-e a szociális ellátással szembeni attitűdre, és ha igen, milyen mértékben, valamint milyen irányba terelik ezek a nézetek a kérdezettek véleményét.

I. Szociálpolitika, mint eszközjellegű politika

Mivel a szociális ellátás a jóléti állam fő funkciója, a jóléti politika pedig a szociálpolitika szerves része, így szakdolgozatomban ezen intézmények rövid bemutatásával, irányelveivel kell kezdenem. Azt az elején szükséges leszögezni, hogy Magyarország nem jóléti állam, azonban már a rendszerváltás előtt megjelent „a polgárok jólétéért viselt kollektív felelősség gondolata, mind pedig az ezt szolgáló intézmények is megvoltak”⁶.

I. 1. Szociálpolitika definíciója és szereplői

A hazai társadalmi problémák megfogalmazásának és kezelésének legáltalánosabb szintje a társadalompolitika, „melyet úgy határozhatunk meg, mint a társadalmi viszonyok újratermelését és a társadalmi struktúra alakulását befolyásolni kívánó tényezőt”⁷. A problémamegoldó folyamatnak különböző szintjei vannak, s a probléma jellege szabja meg, a társadalompolitika mely eszközjellegű politikája jut érvényre. Célkitűzései sohasem függetleníthetők az adott gazdasági és társadalmi viszonyoktól, így elvei mindig a társadalom egésze által artikulálódnak, és a demokratikusan megválasztott kormányok politikai döntésein keresztül jutnak érvényre.⁸

A szociálpolitika a társadalompolitika egyik olyan eszközjellegű politikája, mely egy jó, vagy legalábbis jobb társadalomról szóló eszméből eredeztethető. A társadalmi kapcsolatok helyes rendjéről tartalmaz elképzeléseket, s amennyiben adott társadalmi struktúra eltér a szociálpolitika által kívánatosnak tartott szerkezettől, képes azt befolyásolni és benne változást előidézni.⁹

Ferge Zsuzsa¹⁰ úgy definiálja a szociálpolitikát, mint egy történelmileg kialakult intézményrendszert, amely az állami elosztás, ill. újraelosztás eszközeivel működik és

⁶ Tomka Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon, Bp.: Corvina, 2008, p.51.

⁷ Ferge Zsuzsa: Hol a társadalom helye: a gazdaságpolitikán kívül vagy belül?, In.: Ferge Zsuzsa: Szociálpolitika és társadalom, Bp.: T-Twins Kiadó, 1991, p. 93-97.

⁸ Bartal Anna Mária: Szociálpolitikáról alapfokon. Bp.: INTERTECHNO-H Kft., 1998

⁹ Susan Charles-Adriana Webb: Szociálpolitika – Gazdasági megközelítésben, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1996

¹⁰ Ferge Zsuzsa-Várnai György: Szociálpolitika ma és holnap, Bp.: Kossuth könyvkiadó, 1987

kielégít bizonyos, a piaci (vagy piaci jellegű) kapcsolatok révén nem megfelelően kielégíthető szükségleteket.

Végeredményképp a szociálpolitika többszereplős fogalom, mivel az állam és az állampolgárok közötti viszonyrendszer intézményesülésének tekinthető. A résztvevők körét két csoportra oszthatjuk; az alakítókra, és akikre a szociálpolitikai tevékenység irányul. Az egyik alakító részben mindig az állam. Ismert, hogy a népesség különböző ellátások iránti szükségleteit, igényeit számos szociális, gazdasági és kulturális tényező differenciálja. A társadalmi szükségletek heterogenitásának kielégítése érdekében előfordul, hogy az állam profitorientált szervezetektől vásárol szociális szolgáltatásokat.¹¹

Akikre a szociális tevékenységek irányulnak, lehetnek egyének, társadalmi csoportok vagy a társadalom egésze, tehát a támogatottak köre sokféleképpen tagolható. Az alanyok meghatározása a szociálpolitika milyenségétől, valamint jellegétől függ, és történetileg változó.

I. 2. A szociálpolitika működését meghatározó értékek

„Az értékek kulturális alapelvek, amelyek kifejezik, hogy az adott társadalomban mit tartanak fontosnak, kívánatosnak, jónak vagy rossznak.”¹²

A modern társadalmakban a szociálpolitikai rendszerek nem közvetlenül az értékekre épülnek, azonban ezek jelentik a legfontosabb tényezőket, amelyek meghatározzák egy adott ország szociálpolitikáját. A társadalomban elfogadott értékek alapján ideológiák szerveződnek, a különböző ideológiákat pedig politikai pártok képviselik, melyek erősen befolyásolják a szociálpolitika alakulását. Így a társadalom jólétéért folytatott tevékenységek milyenségében kitüntetett szerepük van az értékeknek, melyeket Zombori Gyula könyve¹³ alapján mutatok be.

A szociálpolitika kiemelt és állandó értékei a francia forradalom szlogenje mellett (Szabadság, egyenlőség, testvériség!) az igazságosság és a tolerancia elve.

¹¹ Zombori Gyula: A szociálpolitika alapfogalmai, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1994

¹² Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Bp.: Osiris Kiadó, 2006

¹³ Zombori Gyula: A szociálpolitika alapfogalmai, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1994

A szabadság az egyik legelemibb emberi igény, általa vagyunk képesek saját sorsunkat formálni. T. H. Marshall¹⁴ úgy írja le a szabadságjogok történetét, hogy az állampolgáriság kialakulását három részre osztja. Az első, a polgári elem, melynek kialakulása a 18. századra tehető, és amely az egyéni szabadsághoz szükséges jogokból áll. Ekkor az emberek a polgári lét intézményeiért harcoltak. A politikai hatalom gyakorlásának jogát a 19. századtól vívták ki maguknak a polgárok, s ekkor jöttek létre a helyi önkormányzatok tanácsai és a parlament. A 20. századra már nem csak a polgárjogok, hanem a szociális és gazdasági szférához tartozó jogok alkották az állampolgáriság szerves részét. Ekkor született meg a jóléti állam elméleti alapja, melynek legfontosabb intézményei a szociális szolgáltatások lesznek.

Az egyenlőségre való törekvés szintén végigkíséri az emberiség történetét, azonban ez az érték a legnehezebben, talán a legkevésbé összeegyeztethető a realitással. A szociálpolitika megkülönböztet természeti és társadalmi egyenlőtlenségeket. Míg az előbbit leginkább csak különbségnek tekinti (pl. nembeli és életkorbeli), addig a társadalmi jelentőségű egyenlőtlenségeknek rengeteg fajtáját határozza meg. Ezek felsorolásszerűen: fizikai- és társadalmi életesély, esélyek- és feltételek egyenlősége, kimenetelek- és bánásmódok egyenlősége, arányos vagy kvótás egyenlőség.

A francia forradalom harmadik értéke a testvériség, melyet ma szolidaritásnak nevezünk. Ez az egész társadalmat átfogó kölcsönösségi viszonyrendszer valamilyen együttes érdek mentén szerveződik. Az ily módon létrejött szolidáris közösség elvei közé tartozik az egyéni és közösségi karitatív tevékenység, az adakozás, melynek kiemelt szerepe van a szociális gondoskodás történetében. A hátrányos helyzetűeket azonban nem csak ezeknek a közösségeknek, hanem az államnak is segítenie kell. Ezt szociális redistribúció útján teszi meg.

Ahhoz, hogy a társadalomban szolidaritás jöjjön létre, célzott állami támogatások szükségesek. A modern jóléti rendszerek kialakulását elemzők a szolidaritás fogalmához az elosztás - újraelosztás problematikáját kapcsolják.¹⁵

Az igazságosság, mint szociálpolitikai érték összekapcsolódik az egyenlőség és a szolidaritás fogalmával. Egyenlőség nem létezhet igazságosság nélkül. Utóbbival pedig

¹⁴ T. H. Marshall: Az állampolgáriság fejlődése a 19. század végéig, In.: Ferge Zsuzsa: A jóléti állam, Bp.: T-Twins Kiadó, 1991

¹⁵ Ferge Zsuzsa: Vágányok és vakvágányok a társadalompolitikában, Bp.: L'Harmattan, 2012, p.61.

azért áll szoros kapcsolatban, mert az igazságosság szintén helyes cselekedetet jelöl, támogatja és segíti a gyengébbeket. A szolidaritáshoz hasonlóan az igazságosság elvét is a javak elosztásában tartja fontosnak érvényesíteni a közvélemény, azonban az igazságosság, csakúgy mint az egyenlőség elve, nehezen megvalósítható a gyakorlatban.

A tolerancia a mássággal szembeni türelmet és annak elfogadását jelenti. Alapfeltétele az individuális szabadságjogoknak, ugyanis az egyén szabadsága csak addig létezhet, amíg a másik azt eltűri. A türelem elve a szociálpolitika szakmai alapkövetelménye.

Ezen elvek mentén szerveződik a modern szociálpolitika. Természetesen a különböző értékek nem zárják ki egymást, de azt, hogy melyik kerekedik felül és lesz meghatározó, általában az aktuális politikai ideológia dönti el.

II. A modern szociálpolitika kialakulásának főbb állomásai európai viszonylatban

A 18. században még nem beszélhetünk intézményesült ellátórendszerről, ugyanis az állam alig jutott szerephez. Olyan intézmények vállalták magukra a szociális biztonság megteremtését, mint az egyház, a család, ill. a helyi közösségek. Elsődleges céljuk az volt, hogy minimális ellátást biztosítsanak a vagyontalan és az általában életkori vagy egészségi okokból keresetképtelen szegényeknek, így tevékenységük csupán e célcsoportra összpontosult, az elemi létfenntartás szükségletét igyekeztek kielégíteni. Az ellátáshoz való jog egyedi elbírálás alapján történt, és az intézmények által nyújtott juttatásokat alacsony színvonal jellemezte. Ebből kifolyólag ma a szociálpolitikát és a szegényügyet gyakran emlegetik együtt.¹⁶

II. 1. Szociál - vagy szegénypolitika?

A szegénypolitika csak bizonyos aspektusokban egyezik meg a szociálpolitika funkcióival; a különböző társadalmi egyenlőtlenségek korrekciójával, a negatív társadalmi hatások csökkentésével, továbbá a hátrányba került társadalmi csoportok, rétegek

¹⁶ Tomka Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon, Bp.: Corvina, 2008

helyzetének kezelésével. A szegénypolitika az abszolút szegényeket, vagyis a létminimum alatt élő családokat segíti meg szigorú elbírálás alapján, valamint hangsúlyozza az egyéni felelősséget.¹⁷

Ezzel szemben a szociálpolitika működésében nagy szerepet kap az állam, mely elsősorban kormányzati, valamint tudatosan szervezett közösségi tevékenység révén igyekszik a társadalom szegényebb életkörülményei közé szorult – s ez már nem kizárólag abszolút szegénységet jelent – tagjainak megsegítésére.

„A szociálpolitikának feladata az, hogy erkölcsi, szellemi és gazdasági javak olyan eloszlását valósítsa meg, amely a társadalom igazi céljai elérésének szolgálatában, minden ember számára, valamennyi életviszonylatban, emberi létéhez méltó, s őt, a társadalmi tagságánál fogva, megillető életnívót biztosít...”¹⁸

Láthatjuk, hogy a két politika között van párhuzam ugyan, de nem azonosíthatóak egymással. A kettő közötti legnagyobb eltérés az alanyok körének kiterjedtségében fogalmazódik meg, mégpedig abban, hogy a szociális kérdés sosem csak egy társadalmi csoport, hanem az egész társadalom problémája, és ehhez mérten kell megoldást keresni rá.

II. 2. Az állam szerepvállalásának kezdete a szociális gondoskodásban

A szociális problémák a 19. századtól váltak égető társadalmi kérdéssé, amikor a bekövetkező társadalmi és politikai változásoknak köszönhetően láthatóbbá vált a szegénység, és a szegénygondozó intézmények nem tudtak megbirkózni ezzel a jelenséggel. Ez a helyzet egyre nagyobb igényt szült állami beavatkozásra. Az iparosodásnak és urbanizációnak köszönhetően bővültek a gazdasági források, új szükségletek fogalmazódtak meg.¹⁹

Ebből következik, hogy a politikai intézményrendszer először a gazdasági átalakulás mentén létrejött, majd a szervezetekbe tömörülő munkásosztály követeléseinek igyekezett eleget tenni. Az erőteljesen iparosodó társadalmakban a városi proletár népesség körében a munkahely elvesztése azonnal nyomorúságos helyzetet teremtett. A nagyra nőtt városok

¹⁷ Ferge Zsuzsa: Szociálpolitika – szegénypolitika. In.: Szociálpolitika és társadalom, Bp.: T-Twins Kiadó, 1991

¹⁸ Dr. Hilscher Rezső: Bevezetés a szociálpolitikába, Bp.: OLITON Nyomdaipari kft., 1991, p.10.

¹⁹ Ferge Zsuzsa: Gazdasági és szociális érdekek és politikák, In.: Szociálpolitika és társadalom, Bp.: T-Twins Kiadó, 1991

tömegeire nem voltak felkészülve a szegénygondozás hagyományos intézményei, és ez a jelenség hívta elő az első, államilag megszervezett szociális ellátórendszert, mely Otto von Bismarck német kancellár nevéhez kötődik.

A bismarcki társadalombiztosítási rendszer intézkedései addig terjedtek ki, míg tagjai képesek voltak önmagukról, saját munkájukkal gondoskodni. A munkaviszonyban állókat kötelezte járulékfizetésre, és ennek fejében részesülhettek a szolgáltatásokból. A rendszer főbb alkotóelemeit törvényekben határozták meg, s a betegség és munkaképtelenség beálltakor, valamint az eltartó halálakor biztosított ellátásokat a rászorulóknak. Az 1883-ban Németországban bevezetett, az ipari munkásságra érvényes kötelező állami betegségbiztosítástól számítják a modern társadalombiztosítás kezdetét. Ezt a munkahely típusához igazodó intézkedést követte az 1884. évi üzemi baleseti biztosításról szóló törvény, majd 5 évvel később az öregségi és rokkantsági biztosítási törvény. Ezek az intézkedések hatékony védelmet biztosítottak a munkavállalók tömegeinek, továbbá igazi áttörést jelentettek a jóléti intézmények fejlődésében.²⁰

A két világháború között a szociális biztonság elkezdett leválni a munkáskérdésről, és az 1940-es évektől az állampolgárság vált jelentős tényezővé a szociális jogok érvényesítésében. Ekkor a társadalompolitikai cél az volt, hogy a társadalom minden munkaképes tagja hozzáférhessen a különböző ellátásokhoz.

Nagy-Britanniának sikerült legelőször megvalósítani ezt az elképzelést. 1942-ben dolgozták ki lord William Beveridge vezetésével a Beveridge – tervet, melynek javaslata az volt, hogy állampolgári jogon bővüljön a kedvezményezettek köre, azonban az ezzel járó közterheket elosztja az állam, a munkavállaló és a munkáltató között. Beveridge elképzelése az volt, hogy a társadalmi igények kielégítéséért felelős gazdasági tényezők, a tőke és a piac mellé állami eszközöket von be, ezzel teremti meg a szociális biztonságot.²¹

A brit egészségügyi reformnak jelentős szerepe volt a szociálpolitika fejlődésében. Ekkor került érvényre az univerzalitás, mint a szociálpolitika egyik alapelve, s innentől kezdve számíthatott a lakosság egésze szociális ellátásra.

²⁰ Tomka Béla: Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában, Bp: Századvég Kiadó, 2003

²¹ Németh György: Egészségbiztosítási alapmodellek. Bismarck és Beveridge, In.: Esély 18. évf. 5. sz., 2007

II. 3. A szociális ellátás intézményeinek fejlődési tendenciái Nyugat-Európában

A második világháború utáni időszak változást hozott a jogosultak körében, a szolgáltatások színvonalában és a jóléti kiadások mértékében.

Kezdetekben a támogatásra jogosultak a legfontosabb iparágakban és veszélyes körülmények között dolgozók voltak, majd a jóléti programokat kiterjesztették az ipari munkásokra, később pedig a mezőgazdasági munkásokra. Végül a szociális jogokat kiterjesztették a rendszerint jobban keresőkre és az önállóakra. Ez az elosztási technika az 1960-as, '70-es években csak erősödött, s 1980-ban élte fénykorát.²²

A jóléti kiadások tekintetében jelentős különbségek voltak a nyugat-európai társadalmakban a század első felében, de a második világháború után a kiadások tekintetében konvergencia figyelhető meg. Az 1950-es évektől a ráfordítások közötti eltérések lényegesen mérséklődtek, s ez a jellemző trend a következő két évtizedben is. Az 1970-es évek közepétől kezdve kisebb mértékben ugyan, de folytatódott az egységesülési tendencia.²³

A szociális szolgáltatások színvonalának szintje szintén jelentősen változott. A 19. századi jóléti intézmények juttatásait alacsony színvonal jellemezte, mert a gazdasági teljesítmények növekedése kevésbé hatott rájuk. A szociálpolitika fejlődésének tudható be, hogy a második világháború utáni időszakban már nem csak a legsúlyosabb szociális problémákat kezelték, hanem a biztosított által korábban elért jóléti színvonalat igyekeztek fenntartani a programok. Ezt az ellátások dinamizálásával érték el, amikor a különböző juttatásokat (nyugdíj, táppénz...) az aktív lakosság jövedelméhez igazították. Ettől kezdve a szolgáltatások színvonala gyorsan emelkedni kezdett. Az egységesítő törekvések ellenére a munkának kiemelt szerepe volt/van a szociális programokban, ugyanis a jövedelem döntő a nem univerzális juttatások mértékének meghatározásában.²⁴

²² Tomka Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon, Bp.: Corvina, 2008

²³ Tomka Béla: Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában, Bp.: Századvég Kiadó, 2003

²⁴ Tomka Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon, Bp.: Corvina, 2008

III. A jóléti állam, mint a szociálpolitika egyik intézményesült formája

A második világháború után bekövetkező társadalmi, gazdasági és politikai változások új szociális szükségleteket és kockázatokat hívtak életre. A hagyományos, tipikusan egykeresős családmodell felbomlott, a rokonok is egyre kevésbé számíthattak egymás segítségére. A népesség körében rohamosan növekvő szegénység készítette az államot arra, hogy beavatkozzon a családok életébe.

III. 1. A jóléti államot életre hívó tényezők

Az utóbbi pár évszázadban sok minden történt a másikért, de tulajdonképpen állami közbelépés nélkül. A kapitalizmussal együtt kezdett fokozatosan nőni az állam szociális gondoskodásban játszott szerepe. Közjóléti intézményesülésének okai többek között a demográfiai mutatók javulásában (népességnövekedés, életkor hosszabbodása, halálozási arányok javulása), a társadalmon belüli viszonyok differenciálódásában, és a változások veszteségeiként számon tartott kismizettek és szegények körében keresendők. A nyugat-európai országokban hosszú folyamat eredményeként, a második világháború után kiépült a jóléti állam, amely széleskörűen gondoskodik az állampolgárok jólétéről, különböző támogatások és segélyeket garantál, továbbá ingyenes egészségi ellátást és oktatást nyújt.²⁵

A jóléti intézmény tehát –az elsősorban munkásság körében tapasztalható - szegénység kezelésére, mondhatni kényszerből, a szegénnytörvény társadalmi diszkriminációjának reflexiójaként jött létre. Kezdetben a szegénységélyezés, a közegészségügy, a közrendet zavaró jelenségek kezelése tartozott a feladatai közé.²⁶

A mai jóléti állam definiálásában és feladatainak leírásában kiindulópontnak tekintem Asa Briggs meghatározását.²⁷ Ezek alapján a jóléti állam olyan állam, amely előre meghatározott módon, szervezett erővel lép fel annak érdekében, hogy a piaci erők szerepét legalább három irányban megváltoztassa. Először az egyéneknek és családoknak minimális jövedelmet garantál anélkül, hogy figyelembe venné munkájuk vagy tulajdonuk

²⁵ Ferge Zsuzsa: És mi lesz, ha nem lesz? Az állam és a civilizáció folyamata, In.: És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén, Bp.: Korridor, 1997

²⁶ Richard Titmuss: A jóléti társadalmi elosztás: reflexiók a méltányosság kereséséről, In.: Ferge Zsuzsa: A jóléti állam, Bp.: T-Twins Kiadó, 1991

²⁷ Asa Briggs: A jóléti állam történeti perspektívában, In.: Ferge Zsuzsa: A jóléti állam, Bp.: T-Twins Kiadó, 1991

piaci értékét. Másodsor csökkenti a bizonytalan események bekövetkezének esélyeit azáltal, hogy erősíti az egyének és családok védekezőképességét bizonyos kockázatokkal szemben. Harmadsor pedig igyekszik minden állampolgár számára biztosítani a juttatások elérhető legmagasabb szintjét.

III. 2. A jóléti államok típusai

A jóléti programok a 20. század közepétől eltérő időpontban és eltérő mértékben ugyan, de majdnem minden fejlett országban kiépültek. Azonban az egyes országok között lényeges eltéréseket lehet megállapítani, ezért szokták a jóléti rendszereket különböző típusokba sorolni.

Először Harold Wilensky nevezte meg a jóléti állam kategóriáit a GDP-hez viszonyított szociális összkiadás alapján. Úgy vélte, minél iparosodottabb egy társadalom, annál kiterjedtebbek jóléti intézményei. A legfejlettebb jóléti állam szolgáltatásaira úgy tekintett, mint a modern ipari társadalom természetes funkciójára. Ezek alapján meghatározott egy reziduális modellt, ahol a szociális intézményeket csak akkor kell működésbe léptetni, ha a természetes ellátási struktúrák (a család és a piac) csődöt mondanak. A másik típus a funkcionalitást hangsúlyozó institucionális jóléti modell. Ezt a két típust fejlesztette tovább Richard Titmuss, akinél viszont nem az iparosodás érettsége, hanem egy meghatározott ideológia a magyarázó változó. A szegényközpontú, valamint a funkcionalitást hangsúlyozó ipari teljesítmény modellek mellett megkülönböztet még egy kategóriát. Ez az intézményes – redisztributív rezsím, amely a társadalom integrált alapintézményének tekinti a társadalmi jólétet, és ahol a szolidaritás és a tolerancia elve érvényesül.²⁸

A jóléti állam elméleti meghatározásában megkerülhetetlen Gosta Esping-Andersen, aki szintén három modellt különböztetett meg, s ezek többé-kevésbé hasonlítanak Titmuss típusaihoz.

Esping-Andersen a jóléti rezsím-kategóriák létrejöttének okait adott társadalom osztályszervezettségének természetében és osztálypolitikájának koalíciós struktúrájában, valamint a szociális gondoskodás intézményesülésének történelmi örökségében látja.

²⁸ Peter Abrahamson: A jóléti modellezési nagyüzem, In.: Nyilas Mihály: A jóléti állam a 21. században, Bp.: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 2009

Ennek alapján első kategóriája a rászorultsági elven alapuló liberális modell, mely elsősorban segélyezésre összpontosul és relatíve kevés összeget oszt el újra. A második, a konzervatív modell elsősorban a társadalombiztosításra támaszkodik – tehát a foglalkoztatottak jövedelmét védi különböző azt veszélyeztető körülményektől - és közepesen nagy összeget oszt el újra. Az állampolgári jogon nyújtott, univerzális támogatást célzó, az életkörülményeket az egyenlőség felé közelítő rezsimet a szociáldemokrata jelzővel illeti.²⁹

Tulajdonképpen 1948 óta, a jóléti állam kialakulásának idejétől kezdve folyik a vita arról, hogy a szociális gondoskodás, valamint a jövedelem-redistribúció mennyire segíti, vagy éppen hátráltatja a gazdasági fejlődést. A jóléti rezsimek hívei szerint a társadalmi konfliktusok csökkentésének legbiztosabb útja a szegénység és egyenlőtlenség kezelése, és csak ezáltal érhető el a gazdasági fejlődéshez szükséges társadalmi együttműködés. Az ellenzők azt állítják, hogy a jóléti támogatások túl nagy terhet rónak a gazdaságra, másrészt nem ösztönzik az embereket arra, hogy visszakerüljenek a munkaerőpiacra. Az 1960-as években leginkább a „szociáldemokrata-konszenzus” uralkodott a közvéleményben, azonban egy évtizeddel később megerősödtek a jóléti politikával szembeni ellenséges vélemények. Bár a legtöbb nyugat-európai országban korlátozták a jóléti programokat, végleges felszámolásukra egyik jóléti államban sem került sor.³⁰

IV. Magyar szociálpolitika és jóléti intézkedések

A 20. század közepéig a magyar szociális gondoskodás története nagyrészt megegyezett a nyugati mintával, a programok fejlődése – a nemzetközi fejlődéssel összhangban - több periódusra bontható. A kommunista hatalomátvételt követően Magyarországon sajátosan ellentmondásosan alakultak a társadalombiztosítás funkciói.

²⁹ Gosta Esping-Andersen: Mi a jóléti állam?, In.: Ferje Zsuzsa: A jóléti állam, Bp.: T-Twins Kiadó, 1991

³⁰ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Bp.: Osiris Kiadó, 2006, p.142.

IV. 1. Szegénypolitika időszaka

Kezdetben hazánkban is az egyház volt a szegényügy képviselője. A kiegyezést követően azonban beindult a polgári fejlődés időszaka, s megjelentek az első jótékonyági alapítványok, melyek az egyházi gondozás kiegészítőivé váltak. A 19. században az iparosodás új kockázatokat jelentett, a gyors urbanizáció következtében pedig a városokba koncentrált a szegénység. Ez már olyan mértékű szociális problémát jelentett, amelyet nem tudott ellátni az egyház és a magánjótékonyág. Hazánkban - csakúgy mint Nyugat-Európában - a társadalom peremére szoruló, szervezetekbe tömörülő (és ezzel politikai nyomást gyakorló) munkásréteg hívta életre a szociálpolitikát.

A szociális biztonsággal először az 1875. évi III. törvény foglalkozott, amely az egész munkásságra kiterjedt és amely a munkáltatót kötelezte, hogy 30 napig térítse meg a betegápolással és szüléssel összefüggő költségeket, amennyiben erre a munkás nem képes.³¹

Az 1891. évi XIV. törvény kimondta az ipari munkásság kötelező betegségbiztosítását, de a kötelező biztosításokban ténylegesen az 1907. évi XIX. törvény hozta meg az áttörést. Ekkor már nem csak betegség, hanem baleset esetén is biztosítva voltak az ipari munkások és a kereskedelmi alkalmazottak.³²

A betegség- és balesetbiztosítás után sor került az ipari munkások öregségi (továbbá a rokkantság, özvegység, árvaság esetére szóló) kötelező biztosításának bevezetésére, 1928-ban. Szintén ebben az évben született meg az Egri Norma, mely elvi alapjául a nyílt szegénygondozás szolgált. A szegényügy rendezésében az 1931-es második szegénytörvény hozott változást, mely a szegénysegélyezés kötelezettségét a lakóhelyi községre ruházta át, s ezzel új alapokra helyezte a segélyezés rendszerét.³³

A 20. század első felében a törvényes munkásvédelem és az ipartörvényeknek köszönhetően Magyarországon szintén megjelentek azok a társadalombiztosítási programok, illetve olyan rokon juttatások, melyek Nyugat-Európában a szociálpolitika fő eszközeivé váltak. A programok bevezetésének időpontjai megfeleltek a nyugati tendenciáknak, a juttatások differenciálódási és bővülési folyamaton mentek keresztül. Az

³¹ Tomka Béla: Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában, Bp.: Századvég, 2003

³² Dr. Hilscher Rezső: Bevezetés a szociálpolitikába, Bp.: OLITON Nyomdaipari kft., 1991, p.92.

³³ Bartal Anna Mária: Szociálpolitikáról alapfokon, Bp.: INTERTECHNO-H Kft., 1998

1930-as, '40-es évekre a kor viszonyaihoz képest Magyarországon jól szervezett szociálpolitika és biztosítási rendszer jött létre.³⁴

IV. 2. Az államszocializmus és a jóléti politika

A második világháborút követő kommunista hatalomátvétel recessziót idézett elő a magyar jóléti intézményrendszer fejlődésében. Az 1948-ban hatalomra kerülő, sztálinista irányvonalat követő MDP intézkedései nyomán a szociálpolitika elvesztette önállóságát, gyakorlatilag felszámolódott az önkormányzati elven működő társadalombiztosítási rendszer, és megszűnt a Népjóléti Minisztérium. 1950-re felszámolták a legtöbb társadalmi karitatív szervezetet, a jóléti intézményeket centralizálták. A szociális ellátás a gazdasági-termelési szempontoknak köszönhetően csak a munkavédelemre, valamint a munkahelyek által kínált szociális juttatásokra korlátozódott. A juttatások erőteljesen a munkához kapcsolódtak, egy részüket beépítették a munkabérekbe. A szociális célú kiadások körében 1956 után történt változás, amikor az elosztás mértéke lassan növekedésnek indult, és a direkt politikai célok egyre kevésbé érvényesültek. A szociálpolitikai intézményrendszer azonban továbbra is teljesen állami kézben maradt, és nem volt képes a társadalmi kérdések hatékony kezelésére. A hatvanas évekre komoly problémát idézett elő az, hogy az ellátásba bevontak körének gyors emelkedésével nem tudott lépést tartani a szociális ellátó-, ill. intézményrendszer. A kiadások és a szociális juttatások aránya (pl. az 1967-ben bevezetett GYES-nek köszönhetően is) az ország költségvetésében folyamatosan emelkedett, ám a növekedés legtöbbször a reálérték megőrzésére sem volt elég. 1960-ra a szociális gondoskodásra fordított kiadások aránya meghaladta az éves nemzeti jövedelem 10%-át, 20 évvel később pedig annak 18%-át fordították a szociális feladatok finanszírozására. Az 1960-as évektől a nyugdíj és a családi támogatások lettek a magyar jóléti rendszer jellemzői. 1975-ben a II. társadalombiztosításról szóló törvény kiszélesítette a biztosítottak körét, megszüntette a munkás és alkalmazotti foglalkoztatottak nyugdíjjogosultságának különbségeit és állampolgári joggá nyilvánította, valamint ingyenessé tette az egészségügyi ellátást.³⁵ A második gazdaság térnyerésének és a társadalombiztosítás kiszélesítésének köszönhetően a szociálpolitika fogalma megváltozott és tovább bővült. A hetvenes évek végére a szociálpolitika megnevezést használták minden

³⁴ Gyáni Gábor: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig, Bp.: Osiris, 2006

³⁵ Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében, Bp.: Osiris Kiadó, 2005

olyan politikára, amely egyes társadalmi rétegek anyagi, egészségügyi stb. helyzetével foglalkozik.³⁶

Az államszocializmus idején a rendszer filozófiájának megfelelően a szociálpolitikát az univerzalitás jellemezte, azonban a mindenkire kiterjedő ellátások csak látszólagosak voltak. A szociális gondoskodás azáltal volt univerzális, hogy a biztosítások alapját szolgáló munkahely gyakorlatilag alkotmányosan biztosított volt, hazánkban teljes volt a foglalkoztatottság.³⁷ A nyolcvanas évek elején hajszál híján bekövetkező államcsőd után a rejtett munkanélküliség egyre inkább felszínre került. Amint feszültségek léptek fel a munkaerőpiac területén, világossá vált, hogy a foglalkoztatottsági státuszhoz kötődő ellátások rendszere egyre több emberről feledkezett meg.

IV. 3. Rendszerváltás

Az 1989-ben bekövetkező változások alapvetően átalakították hazánk politikai, gazdasági és társadalmi szerkezetét. A rendszerváltás tájkán már többé – kevésbé világossá vált, hogy szükség lesz a szociálpolitika rendelkezésére álló erőforrásokkal való hatékonyabb bánásmódra. A legnagyobb kérdés az állam irányító, finanszírozó és szolgáltató szerepével kapcsolatban merült fel, s a megoldásra két alternatíva kínálkozott. Az egyik, hogy megreformálják az eddigi jóléti intézményrendszert, a másik, hogy hagyják azt erodálódni és bevezetnek új és célzottabb ellátásokat. Magyarországon az utóbbit választották.

A rendszerváltást követően megkezdődött a szociális segítő szervezet kiépülése. 1990-től ismét megalakult a Népjóléti Minisztérium (ma Nemzeti Erőforrás Minisztériuma), a szociális igazgatást decentralizálták, a feladatok egy része pedig a helyi önkormányzatokra hárult. Újjáéledt a nonprofit szociális szektor, ezáltal újra működésbe léptek a társadalmi karitatív szervezetek, az egyház szintén bővítette segítő tevékenységei körét.³⁸ Erre szükség is volt, mivel a változások miatt rengeteg ember vált munkanélkülivé, szegényedett el, legrosszabb esetben pedig utcára került. A támogatásra szorulóknak száma

³⁶ Horváth Sándor: Két emelet boldogság – Mindennapi szociálpolitika a Kádár – korban, Bp.: Napvilág Kiadó, 2012

³⁷ Nicholas Barr: Munkaerőpiac és szociálpolitika Közép- és Kelet- Európában, Bp.: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 1995

³⁸ Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében, Bp.: Osiris Kiadó, 2005

rendkívül megnőtt, az új kormány ezt igyekezett figyelembe venni a szociális segélyezés új rendszerének kialakításánál.

IV. 4. A modern szociális ellátás

Az új rendszerben az állampolgárokért vállalt felelősség megoszlik az állam és az önkormányzatok között. Az intézmények a szociális kiadásokra előirányzott összeget a szociális újraelosztás alapján beszedett adókból teremtik elő. A szociális jogalkotás megszabja a szociális újraelosztás feltételeit, továbbá törvénybe foglalja a szociális ellátások formáit és biztosításának jogi feltételeit.³⁹

Az első ilyen törvényt 1993. február 17-i ülésnapján fogadta el az Országgyűlés, s ez a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény. Az ún. Szociális Törvény az önkormányzatok által nyújtható támogatások keretszabályait tartalmazza. Célja, hogy a szociális biztonság megteremtése érdekében meghatározza az állam által biztosított egyes szociális ellátások formáit, szervezetét, a szociális ellátásokra való jogosultság feltételeit és garanciáit.⁴⁰

A Szociális Törvény tehát összefoglalja a szociális ellátások rendszerét, amely a következőképpen néz ki:

Szociális ellátások rendszere	
Pénzbeli ellátási formák	Természetbeni ellátási formák
• időskorúak járadéka • aktív korúak ellátása • lakásfenntartási támogatás • ápolási díj • átmeneti segély • temetési segély	• családi szükségleteket kielégítő gazdálkodást segítő támogatás • köztemetés • közgyógyellátás • adósságkezelési szolgáltatás • egészségügyi szolgáltatásra való jogosultság

³⁹ Bartal Anna Mária: Szociálpolitikáról alapfokon, Bp.: INTERTECHNO-H Kft., 1998

⁴⁰ Nemzeti Erőforrás Minisztérium Szociális Lakossági és Tájékoztatási Osztály: Tájékoztató a szociális ellátásokról, 2012

A felsorolt ellátási formák jelentik a szociális juttatásokat, melyek a szociálpolitikai ellátórendszer legvitatottabb részét képezik. A támogatóknak (állam, önkormányzatok, szervezetek, egyház stb.) mindig nagy dilemma, milyen formában adják a segélyeket a rászorulóknak. A pénzbeli segélyezés megadja a támogatottnak azt a szabadságot, hogy a segínyt arra az általa fontosnak vélt dologra költse, amire akarja. Ezzel szemben a természetbeni juttatások sokkal célzottabbak, és felhasználásukban a támogató akarata érvényesül. Ebből kifolyólag ezt a segélyezési formát mind a támogatók, mind a közvélemény előnyben részesítik. Ezt a támogatással kapcsolatos attitűdöt a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet 2011. október 6-ai adatfelvétele⁴¹ is alátámasztja. Az elemzésben többek között kitérnek arra, hogy a segélyezettek a szociális jellegű támogatásokat nem a megfelelő célra fordítják, s a válaszadók 2/3-a az államtól várja a megoldást arra, hogy a rászorulók valóban magukra és a családjukra költsek a segély összegét. Köztes megoldást jelent az ún. „címkézett pénz”⁴², az utalvány. Ez tulajdonképpen a két segélyezési forma ötvözete, mely egyre jobban terjedő támogatássá válik.

A társadalmi szükségletek kielégítésének van még egy módja; a szociális szolgáltatások rendszere. A szociális szolgáltatásoknak kétféle típusát különböztetjük meg, az alapszolgáltatásokat és a szakosított ellátási formákat nyújtó intézményeket.

Az alapszolgáltatások megszervezésével a települési önkormányzat segítséget nyújt a szociálisan nehéz helyzetben lévő egyéneknek, hogy otthonukban, lakókörnyezetükben önálló életvitelüket fenntarthatassák, valamint egészségi-, mentális állapotukból vagy más okból származó problémáikat megoldhassák. Az alapszolgáltatások körében a települési önkormányzatok elsősorban az időskorúak, a fogyatékos emberek, a pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek, továbbá a hajléktalan emberek számára nyújtanak szolgáltatásokat.⁴³

Ha az életkoruk, egészségi állapotuk, valamint szociális helyzetük miatt a rászorult személyekről az alapellátás keretében nem lehet gondoskodni, a rászorultakat állapotuknak és helyzetüknek megfelelően szakosított ellátási formában kell gondozni.⁴⁴

⁴¹ Medián: Közvélemény a segélyekről, különös tekintettel a feltételekhez kötött segélyekre, In.: A tartós mélyszegénység csökkentése célhoz kötött támogatások révén – Háttér tanulmányok, TÁRKI, 2012

⁴² Zombori Gyula: A szociálpolitika alapfogalmai, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1994, p. 105.

⁴³ Szociális és Munkaügyi Minisztérium weboldala: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=877>

(Levétel ideje: 2013.03.03.)

⁴⁴ u.o.

Szakedolgozatom következő fejezetében a magyar szociális ellátórendszerhez való viszonyulást fogom vizsgálni, vagyis, hogy a társadalomban létezik-e konszenzus a jóléti programokat illetően, valamint az emberek milyen attitűdöket társítanak a szociális juttatásokhoz és szolgáltatásokhoz.

V. Elemzés

V. 1. Az adatbázisról

Szakedolgozatomban másodelemzést készítek, ami azt jelenti, hogy már egy publikált adatbázissal dolgozom, de más aspektusból vizsgálom az általam kiválasztott változókat. Elemzésemhez az European Social Survey (ESS) nevű kutatás 4. hullámának adatfelvételét használom, amit 2008/09-ben vettek fel. Azóta elkészült az 5. hullám is, azonban az nem tartalmazza az általam elemezni kívánt változókat, ezért nem dolgozom újabb adatokkal.

Az ESS kutatás az Európai Bizottság támogatásával indult útnak 2001-ben. Célja, hogy két évente felmérést készítsen az európai országok társadalmi, demográfiai, politikai és morális állapotáról, valamint támpontot adjon az Európában zajló hosszú távú folyamatok elemzéséhez. A több tucat európai államban két évenként készített survey – kutatás tematikája folyamatosan változik, egyre több aspektusból válnak vizsgálhatóvá az országok. A kutatásban résztvevő államok azonos módszertant használnak, így az adatok Európa-szerte először összehasonlíthatóvá válnak. A projektben több mint 25 állam vesz részt. Magyarország eddig mind az öt felvételi hullámban közreműködött. A kutatók hazánkban többek között azért tartják fontosnak a felmérést, mert az eredményeken keresztül bemutathatják a rendszerváltás után bekövetkezett társadalmi-gazdasági átalakulásokat.

Hazánkban, Prof. Dr. Habil. Füstös László vezetésével a Magyar Tudományos Akadémia két intézete, a Szociológiai Kutatóintézet és a Politikatudományi Intézet a kezdetektől fogva a nemzetközi együttműködés tagja volt. Az első adatfelvételre 2002-ben került sor 22 ország részvételével, majd – a résztvevő országok növekvő száma mellett – megismétlődött minden páros évben.

Magyarországon a vizsgálatot a 15 évnél idősebbek körében végezte el a Magyar Gallup Intézet. Ez az országos minta nem, életkor, iskolai végzettség, településtípus és régió szerint reprezentatív. A minta többlépcsős, arányosan rétegzett kiválasztással készült. A kutatást strukturált kérdőívvel, a kérdezett lakásán történő, személyes kérdezési szituációban folytatták le a Magyar Gallup Intézet kérdezőbiztosai, akik 1544 embert kérdeztek meg. A fő kérdőív mellett egy önkitöltős kérdőívet is ki kellett tölteniük a válaszadóknak.⁴⁵

V. 2. A vizsgált változókról

Szakedolgozatom témájául a szociális juttatásokhoz és szolgálatokhoz kapcsolódó attitűdök vizsgálatát választottam. A kérdőívben a szociális juttatások és szolgáltatások alatt a nyugdíjat, társadalombiztosítást és egészségügyi ellátást értik. A kérdés pontosan így hangzik:

„Most arról szeretném kérdezni, hogy a szociális juttatások és szolgáltatások milyen hatással vannak az élet különböző területeire Magyarországon.

Szociális juttatások és szolgáltatások például az egészségügyi ellátás, a nyugdíjak és a társadalombiztosítás.”⁴⁶

2013-ig több változás is végbement a fent említett intézményekben, de mivel 2008/09-es adatokkal dolgozom, az akkori viszonyokhoz képest ismertetem röviden ezeket a rendszereket.

Magyar társadalombiztosítási rendszer

Hazánkban a társadalombiztosítást tágabb értelemben szociális ellátásnak tekintik, vagyis olyan intézményrendszernek, amely az egyének és családok esélyegyenlőségét segíti, ill. a létfenntartáshoz szükséges javak megszerzésére képteleneknek megélhetést biztosító támogatást nyújt, eszköze a szociális jogok érvényesülésének. Ebbe a tágabb értelmezésbe tartoznak a rászorultsági alapú szociális juttatások és a rendkívüli élethelyzetben adható szociális szolgáltatások.

⁴⁵ www.esshu.hu (Levétel ideje: 2012.09.13.)

⁴⁶ ESS kérdőív, 2008-as hullám, p. 24.

A szűkebb értelemben Magyarországon társadalombiztosításnak az 1987. évi társadalombiztosítási törvények által meghatározott intézményrendszert tekintik. A szűkebb értelemben vett társadalombiztosítás ágazatai az egészség- és nyugdíjbiztosítás.⁴⁷

Öregségi nyugdíjrendszer

A 2008/09-es év nyugdíjrendszere két pilléres volt, a társadalombiztosítási és a magánpénztár hálózat egyaránt biztosítási jellegű, keresetpótlásra szánt munkanyugdíj-rendszer. A biztosítási teljesítményt a magánpénztárakba befizetett ún. tagdíjjal állapították meg, a társadalombiztosításban pedig a szolgálati évek számával és az 1988 óta átlagosan elért keresettel. Látható, hogy a két pillérben alapvetően különbözik a nyugdíj teljesítményen alapuló kiszámolási módja. Azonban mindkettő a munkajövedelmet terhelő járulékfizetésen alapul, a munkajövedelem és a keresőkori foglalkoztatottság szabja meg a nyugdíjkiadásokat.⁴⁸

Egészségügyi ellátás

A magyar egészségügyi rendszernek, mint Nyugaton, szembe kell néznie a költségrobbanás és az átlagosan várható élettartam növekedésének kihívásaival. A magyar egészségügy egy főre jutó kiadásai nagy mértékben lemaradnak az EU átlagtól, a magánkiadások aránya ezzel szemben az egyik legmagasabb. Az mondható el, hogy a magyar egészségügy nem túl drága, de nem is túl hatékony, szemben a ráfordított összegekkel.⁴⁹ Magyarországon a teljes körű egészségbiztosítás gyakorlata alakult ki, ahol elviekben nem kell az orvosi ellátásért közvetlenül fizetni. A 2007 februárjában bevezetett vizitdíj a költségek részleges áthárítását, valamint a társadalombiztosítás biztosítási körének csökkentését kísérelte meg. 2008 március 9-én, az ún. szociális népszavazáson a lakosság többsége elutasította a vizitdíjat, kötelezte a parlamentet annak eltörlésére. 2009 január elsejei határidővel hazánkban visszaállt a teljes körű egészségbiztosítás rendszere.⁵⁰

Az ESS kutatás 4.hullám magyar adatbázisának d21-től d29-ig terjedő változóit használok az elemzésem során. A szociális rendszer működéséről, valamint a jóléti függőséggel kapcsolatos kérdésekre a válaszadóknak 1-től 5-ig terjedő Likert-skálákon

⁴⁷ Botos József: A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése, Bp.: PPKE Jog- és Államtud. Kar, 1998

⁴⁸ Nicholas Barr: A jóléti állam gazdaságtana: a nagy ellátórendszerek működési összefüggései, Bp.: Akadémiai Kiadó, 2009

⁴⁹ u.o.

⁵⁰ www.eum.hu Vizitdíj és napidíj c. melléklete (Levélet ideje: 2013.03.18.)

kellett kifejezni a véleményüket. A kódolásnál az 1-es érték a teljes mértékben egyetért, az 5-ös érték az egyáltalán nem ért egyet kategóriát jelöli. Ezzel a jóléti kérdésblokkal azt lehet felmérni, hogy a szociális ellátási formák milyen hatással vannak a mindennapi életre Magyarországon. Az alábbi táblázat az elemzésbe bevont kérdéseket és az érvényes válaszok számát mutatja:

1. táblázat A vizsgált változók és az érvényes adatok

A szociális juttatások és szolgáltatások ...	d21 ... túl nagy terhet rónak a gazdaságra?	d22 ... megelőzik a szegénység széles körű elterjedését?	d23 ... egyenlőbb társadalom kialakulásához vezetnek?	d24 ... arra ösztönzik az embereket, hogy más országokból idejöjjenek lakni?	d25 ... a vállalkozások számára túl magas adó- és járuléktehert jelentenek?	d26 ... megkönnyítik az emberek számára a munka és a családi élet összehangolását?	d27 ... miatt az emberek Magyarországon lustává válnak?	d28 ...miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandók törődni egymással?	d29 ...miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandók magukról és családjukról gondoskodni?
Érvényes adat	1468	1494	1460	1371	1368	1432	1513	1474	1483

1. forrás Saját készítésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

Ezekben az alkérdésekben leginkább a társadalmi integrációt szolgáló intézkedések (pl. munkanélküli segély, családi támogatások...) kerülnek felszínre. Az ESS kérdései nem tesznek különbséget pénzbeli és nem pénzbeli juttatások között.

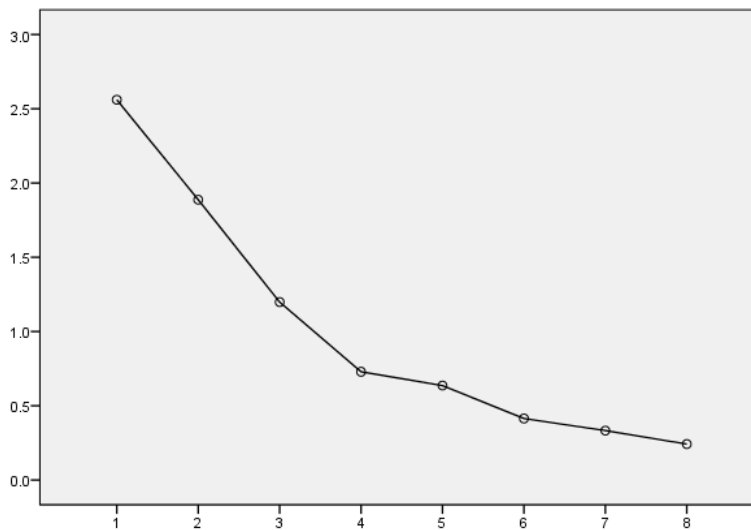
V. 3. Módszertan

A változókból indikátorokat akartam létrehozni, melyek eléréséhez a feltáró faktorelemzés egyik típusát, a főkomponens elemzést választottam. Ez a módszer olyan statisztikai eljárás, amely egy változószettet lineáris transzformáció segítségével alakít át egy új, az eredetinel kisebb számú változószetté. Az így létrejött új változók lesznek a főkomponensek.⁵¹ Ezáltal csökkenteni tudtam a változók számát minimális információvesztés mellett. Ahhoz, hogy megtudjam, az általam mérni kívánt változókra alkalmazható-e a módszer, lekértem a KMO és Bartlett's tesztet. Az eredmény szignifikáns lett (ld. 1. sz. melléklet), a teszt igazolta az elemezhetőséget.

⁵¹ Székelyi Mária és Barna Ildikó: Túlélőkészlet az SPSS-hez, Bp.: Typotex, 2008

Ezek után főkomponenseket gyártottam, előzetesen kétfélét határoztam meg. A priori feltevésem az volt, hogy létezik egy szociális juttatásokat és szolgáltatásokat helyeslő, támogató attitűd és egy ezzel szembeni, negatív viszonyulás. Az elemzés során kiderült, hogy a szociális juttatásokat ellenző attitűd tovább tagolható, azaz a két indikátor helyett hárommal vizsgálhatom a szociális ellátással kapcsolatos véleményeket (ld. 2.sz. melléklet). A Likert-skálák kódolása miatt (1: Teljes mértékben egyetért – 5: Egyáltalán nem ért egyet) a negatív viszonyulást kifejező főkomponensek vizsgálatánál fordított logikát szükséges követni. Az átlag-összehasonlításoknál azokra az értékekre, amelyek az y tengely mentén pozitív irányban térnek el a nullától, kevésbé, amely értékek negatív előjelet vesznek fel, azokra sokkal inkább jellemző az elutasító attitűd.

1. ábra A főkomponensek számát megmutató Scree Plot ábra

2. forrás Saját szerkesztésű ábra az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

A kapott eredmények alapján (ld. 3.sz. melléklet) az alábbi három főkomponenst határoztam meg:

1. főkomponens (SZOLID)

A szociális juttatásokat és szolgáltatásokat helyeslő, szolidáris álláspontot képviselő indikátor. Társadalmi dimenzió. A változószett elemei:

A szociális juttatások és szolgáltatások...

- ... megelőzik a szegénység széleskörű elterjedését (d22)
- ... egyenlőbb társadalom kialakulásához vezetnek (d23)

- ... megkönnyítik az emberek számára a munka és a családi élet összehangolását (d26)

2. főkomponens (MORÁL)

Negatív attitűd, a szociális ellátást morális okokból ellenző álláspont. Emberi dimenzió. A változószett elemei:

A szociális juttatások és szolgáltatások miatt...

- ... az emberek lustává válnak Magyarországon (d27)
- ... az emberek Magyarországon kevésbé hajlandók törődni egymással (d28)
- ... az emberek Magyarországon kevésbé hajlandók magukról és a családjukról gondoskodni (d29)

3. főkomponens (GAZDASÁG)

Negatív attitűd, a szociális ellátást gazdasági okokból ellenző álláspont. Gazdasági dimenzió. A változószett elemei:

A szociális juttatások és szolgáltatások...

- ... túl nagy terhet rónak a gazdaságra (d21)
- ... a vállalkozások számára túl magas adó- és járulékkerheket jelentenek (d25)

A d24-es változó (A szociális juttatások és szolgáltatások arra ösztönzik az embereket, hogy más országokból idejöjjenek lakni) nem illeszkedett egyik főkomponensre sem, ezért kihagytam az elemzésből.

A fentebb vázolt három indikátoron további elemzéseket hajtottam végre a hipotéziseim alátámasztása vagy cáfolása érdekében.

V. 4. Hipotézisek

A hipotéziseket varianciaelemzéssel (ANOVA) és keresztábrákkal tesztelem. Az ANOVA elemzési módszer a magyarázó modellek közé tartozik, a független változó hatását vizsgálja a függő változóra, azaz azt nézi, a független változó kimenetei milyen hatással lesznek a függő változó értékeire.⁵² A keresztábra szintén többváltozós elemzési módszer. Olyan statisztikai technika, amely két vagy több változót ír le egyidejűleg egy olyan táblával, amely megmutatja korlátozott számú kategorizált vagy értéket felvevő változó együttes eloszlását. Tehát a módszer két gyakorisági elemzés együttes vizsgálata nem metrikus változók esetén.⁵³

A hipotéziseimet három dimenzió mentén csoportosítottam. Az első dimenziónál a különböző nemű, iskolai végzettségű, jövedelmű és a különböző régiókban élő válaszadók preferenciáit hasonlítom össze. A másik két dimenziónál pedig azt vizsgálom, léteznek-e törésvonalak a szociális ellátással kapcsolatos vélekedésben a vallási és politikai nézetek mentén. Tehát azt kívánom megvizsgálni, mitől függ az, hogy az emberek támogatják vagy ellenzik a szociális juttatások és szolgáltatások rendszerét.

H1: Nemek szerinti bontásban a nőkre jellemzőbb a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat támogató, szolidáris attitűd.

Az eredmény nem lett szignifikáns (ld. 4.sz. melléklet), ami azt jelenti, hogy a kategóriák átlagai között nincs különbség. Ebből kifolyólag azt a hipotézisemet, miszerint a nőkre jellemzőbb a szociális ellátással kapcsolatos szolidáris attitűd, cáfolom.

H2: A magasabban iskolázottak gazdaságilag megterhelőnek és károsnak ítélik meg a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat.

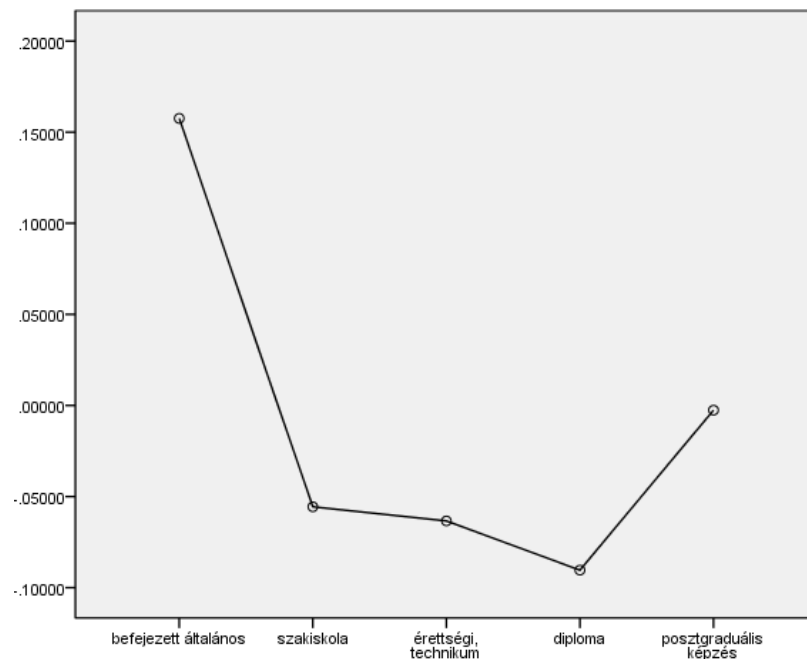
Az előfeltevésem az volt, hogy a legalább érettségivel rendelkezők jobban rálátnak az ország gazdasági helyzetére, s úgy ítélik meg, hogy a különböző szociális juttatások megterhelik a gazdaságot. Feltételezhetően a magasán kvalifikált emberek könnyebben el tudnak helyezkedni a munkaerőpiacon, bérük és életszínvonaluk magasabb, mint az

⁵² Mitev Ariel, Sajtos László: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Bp.: Alinea Kiadó

⁵³ Mitev Ariel, Sajtos László: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Bp.: Alinea Kiadó, p. 138-139.

alacsonyán iskolázottaknak. Ezáltal kevesebb támogatásban is részesülnek (vagy akár le is mondanának azokról), így elsősorban csak az adózás révén „érezékelik” a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat. Az F-próba eredménye szignifikáns lett (ld. 5. sz. melléklet), így az iskolázottság és a szociális ellátást gazdasági okokból ellenző vélemények között van kapcsolat. Azonban az iskolázottság befolyása a negatív vélekedésre nagyon csekély, magyarázó ereje mindössze 1% (ld. 6.sz. melléklet).

2. ábra A GAZDASÁG főkomponens és a legmagasabb iskolai végzettség átlag-összehasonlítása

3. forrás Saját szerkesztésű ábra az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

A 2. ábra megmutatja, hogy a szakiskolások és az érettségivel, ill. technikummal rendelkezők válaszaik együtt mozognak, a diplomásokkal együtt negatív értéket vettek fel az y tengely mentén. Ez azt jelenti, hogy ezekre a csoportokra jellemzőbb a negatív attitűd. Gazdasági érdekeket szem előtt tartva leginkább a diplomások ellenzik a szociális támogatás intézményrendszerét. Ezzel szemben a befejezett általánossal rendelkezők átlaga pozitív irányban tér el az átlagtól, tehát ők a szociális ellátások gazdasági kártékonyágát illetően a legtoleránsabb csoport. A posztgraduális képzésben résztvevők válaszaik állnak legközelebb az átlaghoz.

A GAZDASÁG főkomponens változóit keresztábrákkal is megvizsgáltam (ld. 7.sz. melléklet). Az elmondható, hogy a válaszadók több mint fele (51.5%) egyetért azzal, hogy a szociális juttatások és szolgáltatások túl nagy terhet rónak a gazdaságra, és azzal szintén, hogy ezek a támogatások túl magas adó- és járulékterheket jelentenek a vállalkozásoknak (71.4%). Az ország gazdaságát nézve a diplomások a várt értéknél nagyobb arányban ítélték meg nagy tehernek a támogatásokat. A vállalkozásokat tekintve már nem volt ilyen egységes a véleményük. Habár 69.2%-uk egyetértett azzal, hogy a támogatások magas adó- és járulékterheket jelentenek, a vártnál többen, minden tizedik diplomás cáfolta ezt az állítást. A legfeljebb befejezett általános iskolai végzettséggel rendelkezők az ország és vállalkozások gazdaságát illetően is a vártnál sokkal kevesebben ítélték megterhelőnek a szociális kiadásokat. Ők jellemzően a köztes helyen, az egyet is ért és nem is kategóriánál foglaltak állást.

A magyar szociális kiadások GDP-hez viszonyított aránya a nyolcvanas évek közepéig nem érte el az OECD-hez tartozó szociális jóléti államokban (Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Norvégia, Svédország) szokásos szintet, azonban az évtized végére Magyarország felzárkózott e tekintetben a jóléti államokhoz. A rendszerváltást követő gazdasági-társadalmi változások új igényeket szültek (pl. munkanélküli segélyezés, rászorultsági alapú helyi szociális segélyezés...), és ezen szociális ellátások terén a jóléti kiadások növelése volt igazolható. A magyar jóléti rendszer sajátossága volt a kilencvenes évek környékén, hogy jogosultsági alapú, univerzális juttatások kínált a szegényeknek és a középosztály tagjainak is, azonban a gazdasági fejlettség szintje ezt nem tehetette lehetővé. Ez azon felül, hogy biztosította a szociálpolitika támogatottságát és védelmet nyújtott a társadalom margójára szorult csoportoknak, súlyos költségvetési problémákhoz vezetett.⁵⁴

A rendszerváltás táján nyilvánvaló volt, hogy nem fenntarthatók az univerzális rendszerek, és célzottabb ellátások szükségesek a szociálpolitikában. Ebben a szellemben született meg a Szociális Törvény és rendelkezett a rászorultsági alapon járó ellátásokról, azonban ez az intézkedés magában hordoz néhány alapproblémát. A rászorultsági alapú jogosultságok feltétele, hogy a családban a jövedelmek összege ne haladjon meg egy minimumot, ez a minimum azonban ellátásról ellátásra változik. Az ellátások odaítélése önkormányzati úton, jövedelemvizsgálat alapján történik, amivel valóban pontosabban

⁵⁴ Semjén András: A gazdasági átmenet költségvetési problémái, In.: Az államtalanítás dilemmái: Szociálpolitikai kényszerek és választások, Bp.: Aktív Társadalom Alapítvány, 1995, p. 49-52.

meghatározható a ténylegesen rászorultak köre, viszont önkényességre adhat okot és a hivatalok döntései sem támadhatóak meg bírósági úton. Az szintén probléma, hogy a tényleges juttatások azokban az esetekben is a keresetektől függetlenedő ellátásokként működnek, amikor a szabályok mást mondanak. Magyarországon az 1990-es években drasztikusan megnövekedett a jóléti klientúra; nőtt a létminimum alatt élők száma és emelkedett a munkanélküliségi ráta. Így a kormányzati stratégia az maradt, hogy minél többen kapjanak támogatást, még ha ez alacsony összeget is jelent.⁵⁵

A rendszerváltást követő kihívások felületi kezelése nem oldotta meg a gazdasági problémákat, a 2008-as gazdasági világválság pedig még erőteljesebben megrendítette a magyar költségvetést. A Magyarországot is érintő megszorító intézkedések súlyos recessziókat eredményeztek, és ezek minden bizonnyal megmutatkoznak a válaszadók szociális ellátással szembeni viszonyulásában.

H3: A válaszadók jövedelmi, ill. bevételi különbségei mentén eltérés mutatkozik a szociális ellátással kapcsolatos véleményekben.

Feltevés, hogy az egy háztartásra jutó havi nettó bevétel erősen befolyásolja a szociális juttatásokról és szolgáltatásokról alkotott véleményt. Az elemzés során az derült ki, hogy szignifikáns az összefüggés a jövedelem változó és a SZOLID főkomponens között (ld. 8.sz.melléklet). Ez azt jelenti, hogy a jövedelem nagysága számít a támogató attitűd kialakulásánál. A demográfiai dimenzió hipotézisei közül ennek a változónak az egyik legnagyobb a magyarázóereje az attitűdök kialakulásával kapcsolatban, azonban ez az érték még mindig alacsony, mindössze 2%.

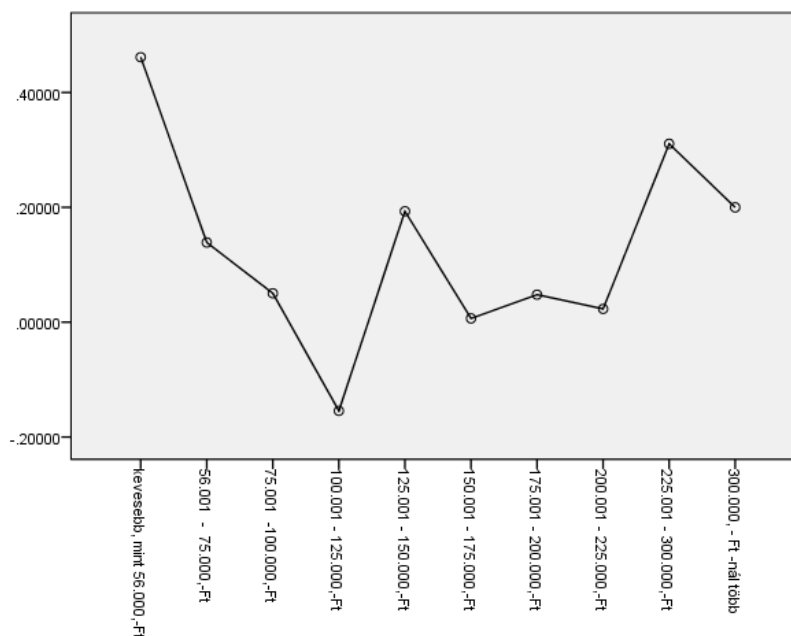
2. táblázat Asszociációs mérőszám

	ETA	ETA négyzet
szolidáris attitűd Mennyi az ön háztartásának a havi nettó bevétele?	.144	.021

4. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

⁵⁵ Tóth István György: Változások a szociálpolitikai rendszerben: biztosítás, állampolgári jog vagy segélyezés?, In.: Társadalmi riport 1994, Bp.: TÁRKI, p. 270-292.

3. ábra SZOLID főkomponens és a jövedelem átlag-összehasonlítása

5. forrás Saját szerkesztésű ábra az ESSHU 4. hullám adatbázisának alapján

A 3. ábrán látható, mely jövedelemkategóriába tartozókra jellemzőbb a szociális ellátást helyeslő, szolidáris álláspont. Az adatfelvétel idején „a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról szóló 316/2005. (XII. 25.) kormányrendelet előírása szerint 2008. január 1-jétől a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállaló részére megállapított személyi alapbér havi 69.000 forint.”⁵⁶ Tehát a szakképzettséget nem igénylő munkakörök betöltéséért kevesebb, mint 70 000 forint járt. Azok ítélik meg legpozitívabban a szociális ellátást, akiknek az egy háztartásra jutó nettó havi jövedelme nem éri el a minimálbér szintjét sem. Ezek az emberek, családok feltehetően alkalmi munkákból és/vagy különböző segélyekből, támogatásokból élnek. Számukra elengedhetetlen jelentőségűek a szociális juttatások és szolgáltatások, ebből fakadóan pozitívan ítélik meg azokat. A 2008-as évben az alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete 130 849 Ft volt.⁵⁷ Az átlagkeresetből élő háztartások kategóriájába (125 001 – 150 000 Ft) tartozók válaszainak értéke szintén pozitív irányban tér el az átlagtól. Ez mondható el a legmagasabb jövedelemkategóriába tartozókról (225 000 Ft vagy felette), rájuk szintén jellemzőbb a szolidáris attitűd. Az átlagos, valamint a nagyon magas jövedelemmel rendelkező háztartások ugyanúgy élvezik az univerzális támogatásokat, mint

⁵⁶ http://nav.gov.hu/nav/archiv/adoinfo/jarulek/minimalber_jarulekok_2008.html (Levétel ideje: 2013. 03. 24.)

⁵⁷ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli036.html (Levétel ideje: 2013. 03. 24.)

az alacsonyabb jövedelműek, ugyanakkor nincsenek azokra rászorulva. Feltehetően azért a 100 001 – 125 000 Ft közötti megélők csoportja az egyetlen, amely az átlagtól negatív irányban tér el, mert egy átmeneti kategóriát képviselnek. A deprivált réteghez képest magasabb színvonalon élnek, azonban az átlagostól így is elmarad az egy háztartásra jutó nettó havi bevételük.

Keresztábrával megvizsgáltam, mi a kérdezett háztartásának fő jövedelem-, ill. bevételforrása, és ezáltal mennyi a havi nettó jövedelme, ill. bevétele a családnak. Az elemzés során az állapítható meg, hogy a bérekből vagy fizetésekből, valamint a vállalkozásokból megélő háztartásoknak legkevesebb 125 000 Ft-ból kell gazdálkodniuk. A nyugdíjasoknál már a másik irányba billen a mérleg, ők a 125 000 Ft alatti, kiváltképp az 56 000 – 100 000 Ft közötti jövedelemkategóriák tekintetében felülreprezentáltak. A munkanélküli és jövedelempótló segélyekből élő családoknak 100 000 Ft alatti bevételből, a szociális segélyekből élőknek pedig legfeljebb minimálbér körüli összegből kell megélniük.

3. táblázat Sztenderdizált reziduálisok szemléltetése keresztábrán

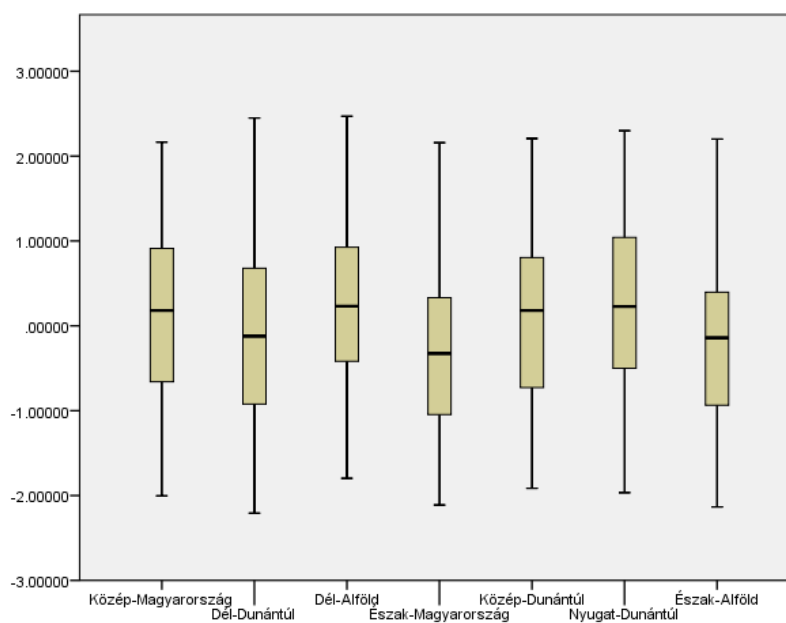
Az Ön háztartásában mi a fő bevételi forrás?	Mennyi az Ön háztartásának a havi nettó bevétele?									
	Kevesebb mint 56 000 Ft	56 001 – 75 000 Ft	75 001 – 100 000 Ft	100 001 – 125 000 Ft	125 001 – 150 000 Ft	150 001 – 175 000 Ft	175 001 – 200 000 Ft	200 001 – 225 000 Ft	225 001 – 300 000 Ft	300 001 Ft felett
bér vagy fizetés	-4.4	-5.8	-5.9	-2.7	.2	2.2	3.6	3.9	5.1	5.3
vállalkozás	-.9	-1.6	-1.6	-.8	1.5	-.2	1.5	-.8	1.4	1.9
nyugdíj	-.2	4.3	5.3	3.1	.3	-1.1	-2.7	-2.3	-5.1	-5.0
munkanélküli/jövedelempótló segély	7.4	1.3	3.0	.2	-1.2	-2.1	-2.3	-2.0	-.8	-1.4
társadalombiztosítási juttatás vagy bármilyen más szociális segély	5.3	4.5	.5	-.7	-1.3	-.6	1.4	-1.8	-1.1	-1.2

6. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

H4: Magyarország elmaradottabb régióiban a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat ellenző attitűd az elterjedt, elsősorban a támogatottak életmódja és magatartása miatt.

Az ANOVA tábla értéke .000 szignifikancia szintű (ld. 9.sz. melléklet), így megerősíthetem, hogy a régió befolyásolja a szociális juttatásokhoz és szolgáltatásokhoz fűződő negatív, morális alapon ellenző attitűd alakulását. A demográfiai dimenzió változói közül az attitűdök alakulásában a régióknak van a legmagasabb szerepe, magyarázóereje közel 4% (ld. 10.sz. melléklet). A Boxplot grafikon megmutatja, mely átlagok között van eltérés.

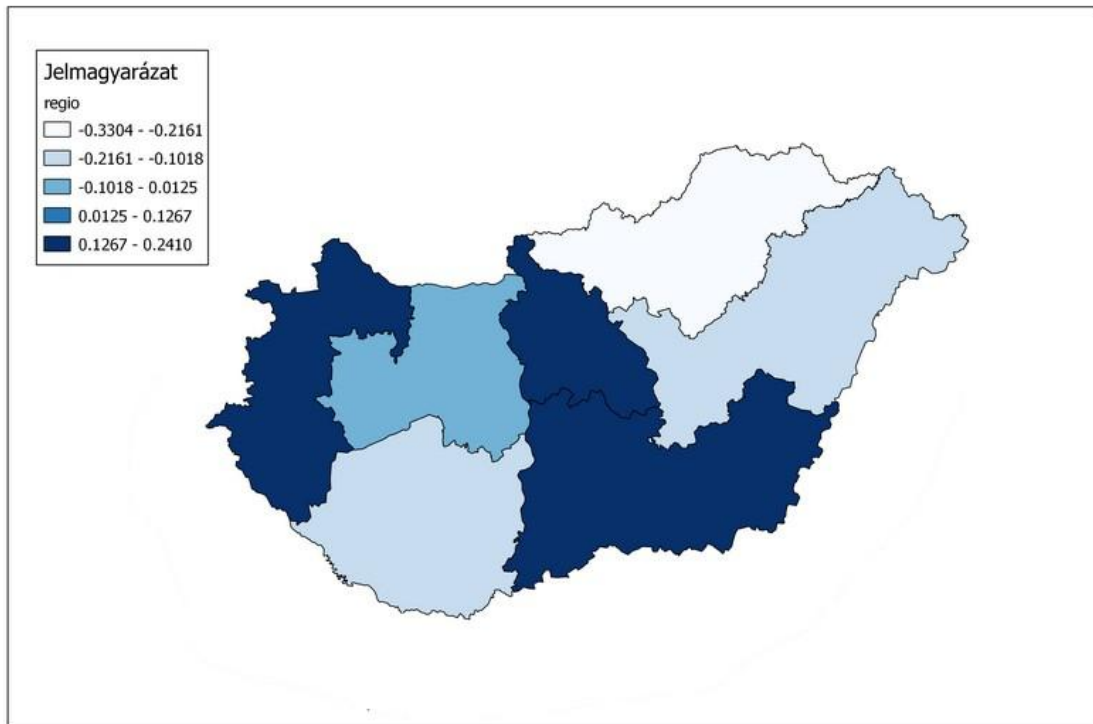
4. ábra A MORÁL főkomponens és a régiók

7. forrás Saját szerkesztésű ábra az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

A Quantum GIS térinformatikai program segítségével készítettem egy térképet. Ezzel még jobban tudom szemléltetni, Magyarország régióira milyen mértékben jellemző a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat ellenző attitűd.

5. ábra Magyarország régiói és a rájuk jellemző negatív attitűd mértéke

8. forrás www.gadm.org

Az figyelhető meg, hogy Magyarország szegényebb térségei; Észak-Alföld, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország világoskék színűek. Ez azt jelenti, hogy értékeik negatív irányban térnek el az átlagtól, tehát ezen régiókban élőkre jellemző leginkább a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat morális okokból ellenző attitűd. Megítélésem szerint azt, hogy ezekben a régiókban azonos a szociális ellátással szembeni vélemény, erősen befolyásolja az a tény, hogy Magyarország ezen részein nagyarányú cigány kisebbség él.

Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon a legmagasabb a cigányság népesség belüli aránya, és ebben a két régióban a leggyakoribb a cigány és nem cigány lakosok feszültségterhes viszonya.⁵⁸ A roma népességre vetített legfontosabb jellemzők közé tartozik az alacsony iskolázottság, a rossz élet- és lakáskörülmények, valamint az alacsony munkaerő-piaci pozíció.⁵⁹ Ezek a tényezők közrejátszanak abban, hogy ezekben a régiókban élők kapják országos szinten a legtöbb támogatást, ill. segélyt, és ezért azt gondolhatnánk, hogy az itt élő emberek támogatják az ellátásokat. A negatív

⁵⁸ TÁRKI: Regionalitás és társadalmi egyenlőtlenség, Zárójelentés, Bp.: 2004, p. 222.

⁵⁹ u.o., p. 209

viszonyulásnak az lehet az oka, hogy az említett régiókban (Észak-Alföld, Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl) magas a munkanélküliség, sok az elaprózódó és elöregedő falu, továbbá jelentős a cigány és nem cigány lakosok közötti feszültség. Talán joggal feltételezhetjük, hogy az aktív korú rendszeres segélyt „élvezők” kevésbé motiváltak, hogy kitörjenek ebből a helyzetből és lehetőségükhöz mértén munkát vállaljanak, és ezt a hozzáállást generációkon keresztül átörökítik. Akinél azonban megvan ez a kitörési vágy, de nem rendelkezik az ehhez szükséges eszközökkel, annál elindul egyfajta bűnbakképzési folyamat.

H5: A vallásosság mértéke, valamint a vallási felekezet befolyásolja az emberek szociális ellátással kapcsolatos véleményét.

Hipotéziseim második dimenziójánál azt vizsgálom, hogy a vallás, ill. a vallásosság pozitív vagy negatív viszonyulást eredményez-e a szociális ellátással szemben. Az elemzések során azt tapasztaltam, hogy a vallásosság mértéke a juttatások és szolgáltatások gazdasági megítélésében játszik szerepet, a különböző vallási felekezetekhez tartozás pedig a szolidáris attitűdöt erősíti. Az ANOVA tábla értéke ennél a két főkomponensnél lett szignifikáns (ld. 11. és 12. sz. melléklet), ami azt jelenti, a vallás mentén létezik törésvonal a szociális ellátás megítélésében. A vallásosság mértéke 0.6%-ban, a vallási felekezet 1.6%-ban magyarázza a vélekedéseket (ld. 13. és 14. sz. melléklet).

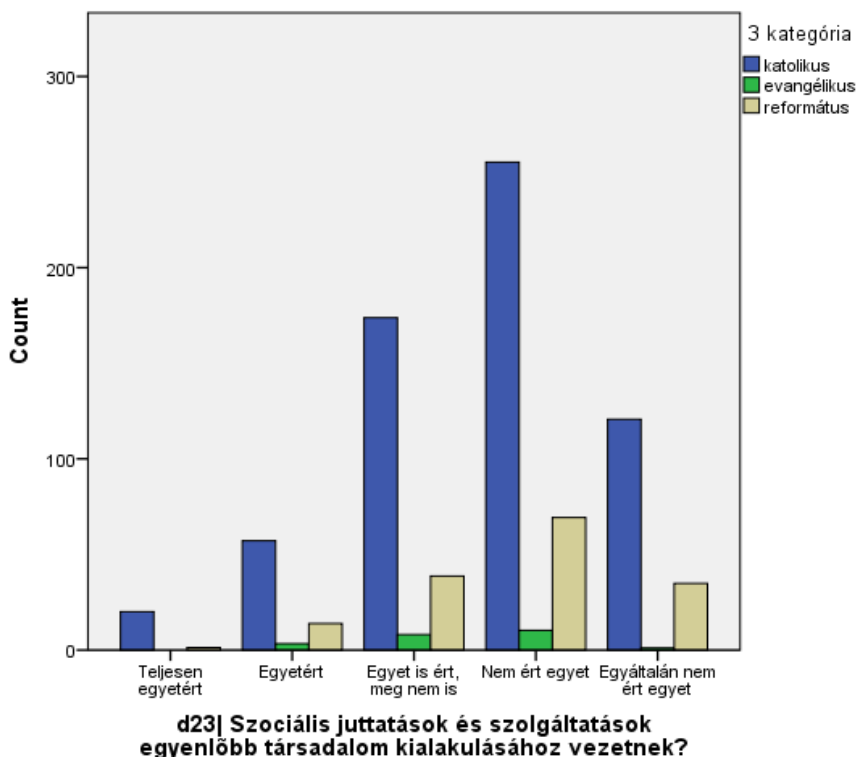
A főkomponensek és a vallás változóit kereszt táblákkal külön-külön is megvizsgáltam (ld. 15. és 16. sz. melléklet). Azt tapasztaltam, hogy a legnagyobb arányban a nem vallásosak értettek egyet azzal az állítással, miszerint a szociális juttatások és szolgáltatások túl nagy terhet rónak a gazdaságra. A maguk módján vallásosak szintén felülreprezentáltak ezt illetően. A vallásosak az elvárt értéknél nagyobb számban nem értettek egyet ezzel a kijelentéssel, ennek ellenére döntő többségük a gazdaságra károsnak ítélte meg a juttatásokat és szolgáltatásokat.

Kereszt tábla segítségével továbbá azt vizsgáltam, hogy a különböző felekezetekhez tartozók mit gondolnak arról az állításról, miszerint a szociális juttatások és szolgáltatások megelőzik a szegénység széles körű elterjedését. Az látható, hogy a baptista felekezethez tartozók erősen felülreprezentáltak a teljesen egyetértők körében. Ezt a csoportot azért tartom fontosnak kiemelni, mert az 1996 óta működő Baptista Szeretetszolgálat mára az

egyik legnagyobb magyarországi segélyszervezetté érett. „A Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány a világ 18 országában nyújt rendszeres segílyt, élelmet, humanitárius és lelki segítséget, és hajt végre fejlesztési programokat szükségét szenvedő és szociálisan perifériára szorult emberek számára, így könnyítve nehéz helyzetükön lehetőséget biztosítva számukra egy emberibb élethez. A Szeretetszolgálat célja – származástól, nemzetiségtől, vallástól és bőrszíntől függetlenül a hazánkban és más országokban élő rászoruló emberek lelki és anyagi szükségleteinek alkalmi és rendszeres betöltése.”⁶⁰

Azt, hogy a muzulmán hívők felülreprezentáltak az „egyáltalán nem ért egyet” kategóriában, véleményem szerint az iszlám harmadik pillére, a Zákát magyarázza. A Zákát évenkénti kötelező alamiznaosztást jelent, amely Allah tetszését eredményezi, valamint megtisztítja a lelket és a társadalmat. Tehát túlmutat az adományozáson, nem egyszerűen a jótékonyság megnyilvánulása, hanem Isten által előírt kötelesség és lelki befektetés.⁶¹ Az iszlám hitvilágban az emberek feladatuknak tekintik a rászorultak anyagi támogatását, s a szegények elsősorban a vagyonos társaiktól számíthatnak segítségre.

6. ábra Oszlopdigram

9. forrás Saját szerkesztésű ábra az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

⁶⁰ [www. http://baptistasegely.hu/a-szeretetszolgalat-tortenete](http://baptistasegely.hu/a-szeretetszolgalat-tortenete) (Levétel ideje: 2013.03.15.)

⁶¹ http://www.islamweb.hu/index.php?content_type=article&content_id=728 (Levétel ideje: 2013.03.15.)

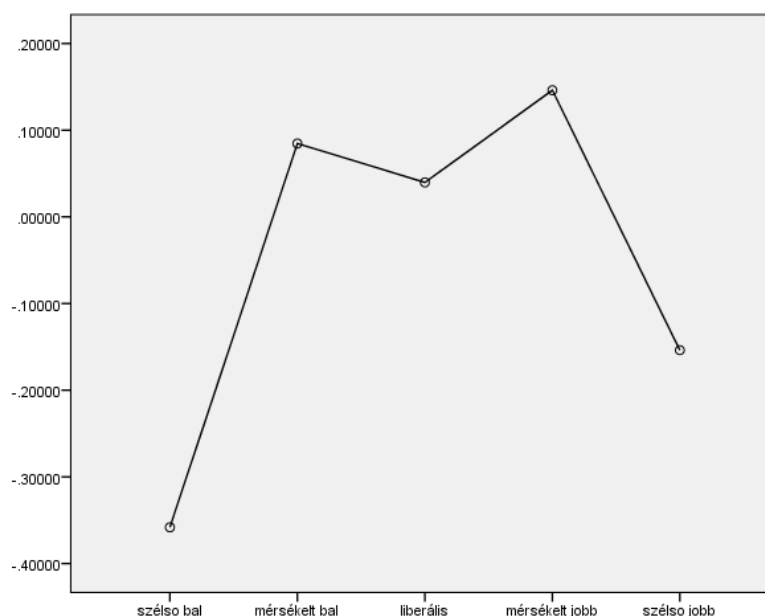
Az oszlopdiagram megmutatja a három fő keresztény vallási felekezet válaszainak megoszlását. Amikor keresztábrával vizsgáltam a felekezetek válaszait (ld. 16. sz. melléklet), a katolikusokat tekintve nem volt eltérés az elvárt és a tapasztalati értékek között. Ez nem mondható el az evangélikusokról és a reformátusokról. Előbbi felekezethez tartozók a vártnál kisebb, míg a reformátusok a vártnál nagyobb arányban nem értettek egyet azzal a kijelentéssel, miszerint a szociális juttatások és szolgáltatások megelőzik a szegénység széleskörű elterjedését.

Hazánkban a nyugati mintának megfelelően a 18. századig az egyházi intézmények gondja volt a szociális biztonság megteremtése, a felekezetek a keresetképteleneknek és a szegényeknek biztosítottak minimális ellátást. Az államilag megszerveződő szociális ellátórendszer mellett már kevésbé jutottak szerephez az egyházi szervezetek, de a rendszerváltást követően újra működésbe léptek a karitatív kezdeményezések, az egyház bővítette segítő tevékenységei körét. Így nem meglepő, hogy a vallási felekezetek tekintetében a válaszadókra a szolidáris attitűd jellemző. A különböző felekezetek napjainkban is fontos feladatuknak tekintik a szegények és védtelenek megsegítését. Ennek érdekében élelmet és segélyt osztanak, bizonyos esetekben fedélt nyújtanak a rászorulóknak.

H6: A kérdezettek szociális juttatásokról és szolgáltatásokról alkotott véleményére hatással van a politikai beállítódás.

A politikai dimenzióánál azt vizsgáltam, hogy a szélső baltól a szélső jobb ideológiáig terjedő skálán elhelyezkedő válaszadók milyen attitűdöt társítanak a szociális ellátással szemben. Az, hogy a kérdezett politikai értelemben bal vagy jobb oldalon helyezné-e el magát, szignifikáns a MORÁL főkomponenssel (ld. 17. sz. melléklet). Ez azt jelenti, hogy a különböző politikai nézeteket vallók morális okokból ellenzik a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat. A változó magyarázóereje 1,7% (ld. 18. sz. melléklet).

7. ábra MORÁL főkomponens és a politikai nézet átlag-összehasonlítása

10. forrás Saját szerkesztésű ábra az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

A Scree Plot ábrából az derül ki, hogy a „mérsékelt bal”, a „liberális” és a „mérsékelt jobb” kategóriák értékei az átlag felett, pozitív irányban helyezkednek el. Ez azt jelenti, hogy ezek a kategóriák az átlagostól toleránsabb attitűddel rendelkeznek. Az ún. szélsőséges politikai nézeteknél az figyelhető meg - és ez főként a „szélső bal” kategóriára igaz -, hogy sokkal inkább egyetértenek azzal a kijelentéssel, miszerint a szociális ellátások morális okokból nem hasznosak az embereknek. Tehát a különböző politikai ideológiák híveinek véleménye között polarizáltság áll fenn, a szélsőséges nézeteket vallók ellentétes álláspontja kristályosodik ki a többi csoportéhoz képest.

Kereszt táblák segítségével a politikai dimenzió is külön-külön megvizsgáltam a főkomponens változóit (ld. 19. - 21. sz. melléklet). A MORÁL főkomponens első változójánál (d27: A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon lustává válnak) az tapasztalható, hogy a magukat mérsékelt jobb oldaliként definiálók a vártnál jóval kevesebben értettek egyet ezzel az állítással, a szélső jobb oldaliak és a liberálisok pedig az egyet nem értők táborát illetően alulreprezentáltak. Azzal az állítással, miszerint a szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek kevésbé hajlandók törődni egymással, a két szélsőséges ideológia hívei értettek a legnagyobb arányban egyet. Ugyanez tapasztalható a harmadik változónál (d29: A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandók

magukról és a családjukról gondoskodni) is, a skála két végén elhelyezkedő csoport, tehát a szélső bal, ill. jobb oldaliak a vártnál nagyobb arányban értettek egyet ezzel a kijelentéssel.

A politikai dimenzió vizsgálata szoros kapcsolatban áll az elméleti részben kifejtett szociálpolitikára ható értékekkel. A társadalmilag elfogadott értékekből ideológiák szerveződnek, melyeket különböző politikai pártok képviselnek és juttatnak érvényre. A szakirodalmakban 3 fő ideológiát különítenek el; a liberalizmust, a konzervativizmust és a szocializmust. A főbb ideológiák elemzéséhez releváns jellemzőit az alábbi táblázatban szemléltetem:

	Liberalizmus	Konzervativizmus	Szocializmus
Társadalmi egység	egyén	tradicionális csoportok	egyén, közösség, társadalom, mint szolidarisztikus közösség
Emberfelfogás	egyenlő, javítható	egyenlőtlen, nem javítható	egyenlő, nevelhető
Alapértékek	egyéni szabadság	hagyomány	szabadság, egyenlőség, szolidaritás
Állam szerepe	minimális	pragmatikus kérdés	nagy

11. Forrás: Zombori Gyula: A szociálpolitika alapfogalmai (1994), p. 72-73.

A vizsgált változónál, azaz a politikai nézeteket tekintve - és némiképp egyszerűsítve - a mérsékelt bal oldal a szocializmus ideológiáját, a mérsékelt jobb oldal a konzervativizmust képviseli. A táblázatban látható, hogy ez a két irányzat élesen eltér egymástól, azonban az elemzés során az derült ki, hogy a különböző ideológiák híveinek véleménye megegyezik a tekintetben, hogy a szociális ellátás demoralizáló hatással van az emberekre. A politikai szélsőségesekre jellemző leginkább a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat morális okokból ellenző attitűd. Azt szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a fenti táblázatba foglalt politikai ideológiák ideáltipikusak, a határok a valóságban nem ennyire merevek és az irányzatok között sok kölcsönhatás van.

VI. Összegzés

Szakedolgozatomban azt vizsgáltam, milyen attitűdök léteznek a szociális juttatásokkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban, és mik azok a tényezők, melyek befolyásolják a vélekedéseket. A dolgozat első felében áttekintést adok a szociálpolitika és a jóléti rendszer fejlődéséről európai és magyar viszonylatban. A dolgozat második felében elemzéseket készítek, melyek segítségével megerősítem vagy cáfolom a hipotéziseimet.

Céлом az, hogy az European Social Survey kutatás adatait felhasználva átlátható képet adjak a magyar emberek jóléti intézkedésekkel és a szociális ellátással kapcsolatos vélekedéséről. Fontos szembeülni azzal, hogy az állampolgárok mit várnak el az államtól, mennyire elégedettek a különböző szociális intézkedésekkel.

A szociálpolitika az állam és polgárai között intézményesült viszony, amely igyekszik kielégíteni bizonyos piaci úton nem kielégíthető társadalmi szükségleteket. Az újraelosztás rendszerével működik és azt, hogy mely társadalmi rétegek, ill. csoportok, valamint azt, hogy ezek milyen mértékben részesüljenek a támogatásokból, a mindenkori kormány és az általa képviselt értékek határozzák meg. Nem volt mindig így, hogy az állam oroszlánrészt vállal a polgárok jólétéért vívott harcban. A 18. századig kizárólag a család, helyi közösségek és az egyház vállalt felelősséget a szociális biztonság megteremtésében. Az iparosodás és urbanizáció következtében ezek az intézmények már nem tudtak megbirkózni a fokozódó kihívásokkal, ez a jelenség kényszerítette ki az állami beavatkozást. Az első, államilag megszervezett szociális ellátórendszer a bismarcki társadalombiztosítás. A rendszer szellemében végrehajtott biztosítási intézkedések hatékony védelmet nyújtottak a munkavállalók tömegeinek, igazi áttörést jelentettek a jóléti intézmények fejlődésében. A két világháború között a szociális biztonság fokozatosan elkezdett leválni a munkáskérdésről, majd 1942-ben a Beveridge-terv állampolgári jogon bővítette a kedvezményezettek körét. A brit egészségügyi reformtól kezdve terjedt ki a szociális ellátás a lakosság egészére. Ez a második világháború utáni időszak egész Nyugat-Európában változást hozott a jogosultak körében, a szolgáltatások színvonalában és a jóléti kiadások mértékében.

Hosszú folyamat eredményeként a második világháborút követően a nyugati államokban kialakult a jóléti állam, amely széleskörűen gondoskodik állampolgárai

jólétéről, különböző segélyeket és támogatásokat nyújt. A jóléti állam definiálásában Asa Briggs meghatározását tekintetem kiindulópontnak. Ezek alapján a jóléti állam olyan állam, amely előre meghatározott módon, szervezett erővel lép fel annak érdekében, hogy a piaci erők szerepét megváltoztassa. A 20. század közepétől szinte az összes fejlett országban kiépült a jóléti állam, azonban az egyes országok között lényeges eltérések állnak fenn. Tulajdonképpen a jóléti államok megalakulása óta folyik a vita arról, hogy a szociális gondoskodás mennyire hátráltatja a gazdaságot, milyen hatással van az emberekre. Idővel a legtöbb nyugat-európai országban korlátozták a jóléti programokat, de végleges felszámolásukra sehol nem került sor.

Szükséges leszögezni, hogy Magyarország nem jóléti állam, azonban már a rendszerváltás előtt hazánkban is megjelent a szociális gondoskodás, valamint az ezt szolgáló intézmények is megvoltak. A 20. század közepéig a hazai szociális gondoskodás története megegyezett a nyugati trendekkel, a programok fejlődése több periódusra bontható. Kezdetben hazánkban szintén az egyház volt a szegényügy képviselője, majd a kiegészítést követően a jótékonyági alapítványok váltak az egyház tevékenységének kiegészítőivé. A 19. századi gyors urbanizáció és a városokba koncentrálódó tömeg olyan társadalmi kihívást jelentett, amelyet már nem volt képes kezelni az egyház, sem az alapítványok. Hazánkban, mint Nyugaton, a társadalom peremére szoruló, szervezetekbe tömörülő munkásréteg hívta életre a szociálpolitikát. A különböző munkásvédelmi és ipartörvények hatására a 20. század első felében Magyarországon szintén megjelentek a társadalombiztosítási programok, amelyek a szociálpolitika fő eszközeivé váltak. Az 1940-es évekre jól szervezett szociálpolitika és biztosítási rendszer jött létre, amely az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően élte meg első mélypontját. Ekkor a szociálpolitika elvesztette önállóságát és nem volt képes a társadalmi kihívások hatékony kezelésére, mindenkire kiterjedő intézkedései csupán látszólagosak voltak. Az 1989-es változások alapvetően átalakították hazánk gazdasági, társadalmi és politikai helyzetét. Világossá vált, hogy szükséges a szociálpolitikai erőforrások és irányelvek megváltoztatása. A rendszerváltást követően a szociális igazgatást decentralizálták, megkezdődött a szociális segítő szervezet kiépülése és megalakult a nonprofit szektor. Az új rendszerben a polgárokért vállalt felelősség megoszlik az állam és az önkormányzatok között, a szociális kiadásokra szánt összeget a szociális újraelosztás alapján beszedett adókból teremtik elő. A redistribúció feltételeit a szociális jogalkotás szabja meg, valamint törvénybe foglalja a szociális ellátás formáit és biztosításának feltételeit. Az első ilyen törvény az 1993. évi ún.

Szociális Törvény, amely a szociális biztonság megteremtése érdekében meghatározza az állam által biztosított egyes szociális ellátások formáit, szervezetét, a szociális ellátásokra való jogosultság feltételeit és garanciáit. A szociális ellátás két részre bontható; a szociális juttatásokra és szolgáltatásokra.

Szakdolgozatomban azt vizsgáltam, létezik-e konszenzus a jóléti programokat illetően, valamint a magyar polgárok hogyan viszonyulnak ezekhez a szociális juttatásokhoz és szolgáltatásokhoz. Az elemzésemhez használt ESS kérdőívben, illetve adatbázisban a szociális juttatások és szolgáltatások alatt a társadalombiztosítást, az egészségügyet és a nyugdíjrendszert értik, ugyanakkor az általam vizsgált változóknál leginkább a társadalmi integrációt segítő intézkedések (pl. munkanélküli segély, családi támogatások...) kerültek felszínre. Ezekből a változókból 3 főkomponenst hoztam létre. Előfeltevésem az volt, hogy csak kétféle indikátor létezik; a szociális ellátással egyetértő, támogató attitűd és az elutasító magatartás. Az elemzés során kiderült, a negatív viszonyulás két részre bontható, a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat gazdasági szempontból, valamint azokat morális okokból ellenzők csoportjára. A három indikátort ANOVA és keresztábra elemzéssel további vizsgálatnak vettem alá. Hipotéziseket fogalmaztam meg három dimenzió mentén. Az első dimenzió a különböző nemű, iskolai végzettségű, jövedelmű és a különböző régiókban élő válaszadók preferenciáit hasonlítottam össze. A másik két dimenzió pedig azt vizsgáltam, léteznek-e törésvonalak a szociális ellátással kapcsolatos vélekedésben a vallási és politikai nézetek mentén.

A hét hipotézis közül a nemek tekintetében nem lett szignifikáns az eredmény, így azt a feltevésemet, miszerint a nőkre jellemzőbb a szociális ellátással kapcsolatos szolidáris attitűd, elvettem.

A többi hipotézisem megerősítést nyert. A SZOLID főkomponens a jövedelem és a vallás változóval lett szignifikáns, tehát az egy háztartásra jutó nettó havi bevétel és a vallási felekezet a meghatározó a támogató attitűd kialakulásánál. A legszolidárisabb az 56 000 Ft alatti bevételből megélők csoportja, valamint a református felekezethez tartozók köre.

A szociális juttatásokat és szolgáltatásokat gazdaságilag károsnak megítélők véleményére az iskolázottság és a vallásosság mértéke van hatással. A GAZDASÁG főkomponens átlagától negatív irányban tér el a szakiskolával, érettségivel és diplomával

rendelkezők válaszainak értéke. Ezekre a csoportokra, továbbá a nem vagy maguk módján vallásosakra jellemzőbb a szociális ellátást gazdaságilag károsnak ítéelő attitűd.

A szociális ellátás negatív megítélésében, pontosabban a juttatások és szolgáltatások rendszerét morális okokból ellenző vélemények háttérében a politikai nézet és a régióra bontott lakhely játszik szerepet. Az elemzés során az derült ki, hogy Magyarország szegényebb régióira; Észak – Magyarországra, Észak – Alföldre, Dél – Dunántúlra a legjellemzőbb az elutasító magatartás. Politikai hovatartozás tekintetében a csoportok közt polaritás figyelhető meg, a legnagyobb arányban a szélsőséges ideológiákat vallók szerint csökkentik az egyéni felelősségvállalást a szociális juttatások és szolgáltatások.

A fentebb összefoglalt dimenziók mentén igyekszem feltárni, hogyan értékeli az állami redisztribúció útján létrejött intézményeket a közvélemény. Az elemzés segíthet megérteni, az emberek miként gondolkodnak a szolidaritásról, egyenlőtlenségről, felelősségről. Fontos tisztában lenni azzal, az emberek mit várnak el az államtól a szociális gondoskodás terén. Ahogy a bevezetőben a Márai – idézet szemlélteti, az emberek sokféle igényt támasztanak a szociális ellátás felé, azonban az nem képes az összes elvárásnak maradéktalanul eleget tenni. Ha majd egyszer születik a polgárok között egy ésszerű és élhető konszenzus, amely egyénileg és a társadalmat nézve is nagy felelősségre épül - és ezt a megállapodást jól tudják kommunikálni szociális intézményeket fenntartó államnak-, akkor közös erővel fenntartható szociálpolitikai fejlődés mehet végbe hazánkban.

VIII. Bibliográfia

- Barr, Nicholas (szerk.): Munkaerőpiac és szociálpolitika Közép- és Kelet-Európában, Bp.: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 1995
- Barr, Nicholas: A jóléti állam gazdaságtana: a nagy ellátórendszerek működési összefüggései, Bp.: Akadémiai Kiadó, 2009
- Bartal Anna Mária: Szociálpolitikáról alapfokon, Bp.: Intertechno-H Kft., 1998
- Botos József: A magyar társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése, Bp.: PPKE Jog- és Államtud. Kar, 1998
- Charles, Susan és Webb, Adrian: Szociálpolitika- Gazdasági megközelítésben, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1996
- Ferge Zsuzsa és Lévai Katalin (szerk.): A jóléti állam, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1991.
- Ferge Zsuzsa és Várnai György: Szociálpolitika ma és holnap, Bp.: Kossuth könyvkiadó, 1987
- Ferge Zsuzsa: Szociálpolitika és társadalom, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1991
- Ferge Zsuzsa: Vágányok és vakvágányok a társadalompolitikában, Bp.: L'Harmattan Kiadó – Könyvpont Kiadó, 2012.
- Gyáni Gábor és Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig, Bp.: Osiris, 2006
- Hankiss Elemér és mások (szerk.): És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén, Bp.: Korridor, 1997
- Hilscher Rezső, Dr.: Bevezetés a szociálpolitikába, Bp.: OLITON Nyomdaipari Kft., 1991 (változatlan utánnomás)
- Horváth Sándor: Két emelet boldogság – Mindennapi szociálpolitika Budapesten a Kádár – korban, Bp.: Napvilág Kiadó, 2012
- Landau Edit (szerk.): Az államtalanítás dilemmái: Szociálpolitikai kényszerek és választások, Bp.: Aktív Társadalom Alapítvány, 1995
- Mitev Ariel és Sajtos László: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Bp.: Alinea Kiadó

- Németh György: Egészségbiztosítási alapmodellek. Bismarck és Beveridge, In.: Esély 18. évf. 5. sz., 2007
- Nemzeti Erőforrás Minisztérium Szociális Lakossági és Tájékoztatási Osztály: Tájékoztató a szociális ellátásokról, 2012
- Nyilas Mihály: A jóléti állam a 21. században, Bp.: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 2009
- Székelyi Mária és Barna Ildikó: Túlélőkészlet az SPSS-hez, Bp.: Typotex, 2008
- TÁRKI: Felemelkedés közös erővel: A tartós mélyszegénység csökkentése célhoz kötött támogatások révén – Háttér tanulmányok, Bp., 2012
- TÁRKI: Regionalitás és társadalmi egyenlőtlenség, Zárójelentés, Bp., 2004
- Társadalmi riport 1994, Bp.: TÁRKI, 1994
- Tomka Béla: Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában, Bp., Századvég, 2003
- Tomka Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon, Bp.: Corvina, 2008
- Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében, Bp.: Osiris Kiadó, 2005
- Zombori Gyula: A szociálpolitika alapfogalmai, Bp.: A Szociális Szakképzés Könyvtára, 1994

Internetes hivatkozások:

- Szociális és Munkaügyi Minisztérium weboldala:
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=877> (Levétel ideje: 2013.03.03.)
- www.esshu.hu (Levétel ideje: 2012.09.13.)
- www.eum.hu Vizitdíj és napidíj c. melléklete (Levétel ideje: 2013.03.18.)
- http://nav.gov.hu/nav/archiv/adoinfo/jarulek/minimalber_jarulekok_2008.html (Levétel ideje: 2013. 03. 24.)
- http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli036.html (Levétel ideje: 2013. 03. 24.)
- [www. http://baptistasegely.hu/a-szeretetszolgalat-tortenete](http://www.baptistasegely.hu/a-szeretetszolgalat-tortenete) (Levétel ideje: 2013.03.15.)
- http://www.iszlamweb.hu/index.php?content_type=article&content_id=728 (Levétel ideje: 2013.03.15.)

Melléklet

1. számú melléklet – KMO és Bartlett Teszt

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.717	
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2917.055
	df	36
	Sig.	.000

12. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

2. számú melléklet – A főkomponensek számát megmutató tábla

Komponens	eredeti sajátértékek			megtartott főkomponens adatai		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.561	32.011	32.011	2.561	32.011	32.011
2	1.887	23.590	55.601	1.887	23.590	55.601
3	1.198	14.977	70.579	1.198	14.977	70.579
4	.729	9.113	79.692			
5	.636	7.949	87.641			
6	.414	5.176	92.816			
7	.333	4.160	96.976			
8	.242	3.024	100.000			

13. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

3. számú melléklet - Komponens mátrix

	Komponens		
	1	2	3
d21 Szociális juttatások és szolgáltatások túl nagy terhet rónak a gazdaságra?			.661
d22 Szociális juttatások és szolgáltatások megelőzik a szegénység széles körű elterjedését?		.811	
d23 Szociális juttatások és szolgáltatások egyenlőbb társadalom kialakulásához vezetnek?		.840	
d25 Szociális juttatások és szolgáltatások a vállalkozások számára túl magas adó- és járulékkerheket jelentenek?			.793
d26 Szociális juttatások és szolgáltatások megkönnyítik az emberek számára a munka és a családi élet összehangolását?		.660	
d27 A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon lustává válnak?	.849		
d28 A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandók törődni egymással?	.877		
d29 A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandók magukról és családjukról gondoskodni?	.881		

14. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

4. számú melléklet – Egyszerű t-teszt

		t-teszt						
							95%-os konfidencia intervallum	
		t	df	szig.	átlag	standard hiba	Lower	Upper
SZOLID	férfi	-1.107	1218	.269	-.063	.057	-.176	.049
	nő	-1.114	1212.175	.266	-.063	.057	-.175	.048

15. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

5. számú melléklet – ANOVA tábla

	df	szórás	F	szignifikancia szint
gazdasági okokból ellenzi a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat* legmagasabb iskolai végzettség	4	2.949	2.928	.020

16. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

6. számú melléklet – Asszociációs mérőszám

	Eta	Eta négyzet
gazdasági okokból ellenzi a szociális juttatásokat * legmagasabb iskolai végzettség	.099	.010

17. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

**7. számú melléklet – A legmagasabb iskolai végzettség és a GAZDASÁG
főkomponens változóinak kapcsolatát bemutató kereszt táblák**

		d25 Szociális juttatások és szolgáltatások a vállalkozások számára túl magas adó- és járulékkerheket jelentenek?					Total
legmagasabb iskolai végzettség		Teljesen egyetért	Egyetért	Egyet is ért meg nem is	Nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet	
	befejezett általános	26.4%	41.4%	22.3%	8.1%	1.7%	100%
	szakiskola	37.3%	35.4%	17.2%	6.7%	3.3%	100%
	érettségi, technikum	35.5%	38.9%	16.7%	6.8%	2.1%	100%
	diploma	35.3%	33.9%	17%	11.6%	2.2%	100%
	posztgraduális képzés	0%	100%	0%	0%	0%	100%
	Total	33.5%	37.9%	18.4%	7.9%	2.4%	100%

		d21 Szociális juttatások és szolgáltatások túl nagy terhet rónak a gazdaságra?					Total
legmagasabb iskolai végzettség		Teljesen egyetért	Egyetért	Egyet is ért meg nem is	Nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet	
	befejezett általános	14.8%	31%	38.8%	11.9%	3.5%	100%
	szakiskola	18.9%	34.9%	31.3%	11.1%	3.9%	100%
	érettségi, technikum	20.5%	30.3%	29.6%	17.1%	2.4%	100%
	diploma	26.7%	30.9%	29.2%	10.3%	2.9%	100%
	posztgraduális képzés	0%	50%	50%	0%	0%	100%
	Total	19.6%	31.9%	32.4%	12.9%	3.2%	100%

18. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

8. számú melléklet – ANOVA tábla

	df	szórás	F	szignifikancia szint
szolidáris attitűd* Mennyi az Ön háztartásának havi nettó bevétele?	9	1.955	2.026	.034

19. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

9. számú melléklet – ANOVA tábla

	df	szórás	F	szignifikancia szint
morális okokból ellenzi a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat* régió	6	7.991	8.227	.000

20. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

10. számú melléklet – Asszociációs mérőszám

	Eta	Eta négyzet
morális okokból ellenzi a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat* régió	.198	.039

21. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

11. számú melléklet – ANOVA tábla

	df	szórás	F	szignifikancia szint
gazdasági okokból ellenzi a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat* vallásosság mértéke	2	3.718	3.726	.024

22. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

12. számú melléklet – ANOVA tábla

	df	szórás	F	szignifikancia szint
szolidáris attitűd* vallási felekezet	4	4.960	5.022	.001

23. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

13. számú melléklet – Asszociációs mérőszám

	Eta	Eta négyzet
gazdasági okokból ellenzi a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat* vallásosság mértéke	.078	.006

24. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

14. számú melléklet – Asszociációs mérőszám

	Eta	Eta négyzet
szolidáris attitűd* vallási felekezet	.128	.016

25. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

15. számú melléklet – Vallásosság mértékét és a GAZDASÁG főkomponens egyik változójának kapcsolatát bemutató keresztábra sztenderdizált reziduálisokkal

		Szociális juttatások és szolgáltatások túl nagy terhet rónak a gazdaságra?				
		Teljesen egyetért	Egyetért	Egyet is ért, meg nem is	Nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet
vallásosság mértéke	nem vallásos	-.6	3.1	-1.7	-.3	-1.9
	maga módján vallásos	2.4	-1.6	.4	-1.2	.1
	vallásos	-1.8	-1.9	1.5	1.6	2.0

26. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

16. számú melléklet – Politikai nézet és a MORÁL főkomponens egyik változójának kapcsolatát bemutató keresztábra sztenderdizált reziduálisokkal

		A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandóak magukról és a családjukról gondoskodni?				
		Teljesen egyetért	Egyetért	Egyet is ért, meg nem is	Nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet
Politikai értelemben hol helyezné el magát?	szélső bal	1.3	3.2	-2.0	-1.9	-.1
	mérsékelt bal	.0	-.8	-1.8	1.4	1.8
	liberális	-1.0	-1.4	1.1	.9	.2
	mérsékelt jobb	-1.5	-.8	1.3	1.5	-1.5
	szélső jobb	2.3	1.4	-.2	-3.0	.0

27. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

17. számú melléklet – ANOVA tábla

	df	szórás	F	szignifikancia szint
morális okokból ellenzi a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat* Politikai értelemben bal vagy jobb oldalon helyezné el magát?	4	4.054	4.206	.002

28. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

18. számú melléklet – Asszociációs mérőszám

	Eta	Eta négyzet
morális okokból ellenzi a szociális juttatásokat és szolgáltatásokat* Politikai értelemben bal vagy jobb oldalon helyezné el magát?	.131	.017

29. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

19. számú melléklet – A politikai nézet és a MORÁL főkomponens egyik változójának kapcsolatát bemutató keresztábra sztenderdizált reziduálisokkal

		A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon lustává válnak?				
		Teljesen egyetért	Egyetért	Egyet is ért, meg nem is	Nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet
Politikai értelemben hol helyezné el magát?	szélső bal	1.8	1.5	-1.1	-1.8	-.5
	mérsékelt bal	.8	.7	-2.2	.1	1.2
	liberális	-.1	-.2	.4	1.4	-2.2
	mérsékelt jobb	3.1	-1.4	2.2	1.0	1.7
	szélső jobb	1.7	.2	-.2	-2.0	.4

30. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

20. számú melléklet - A politikai nézet és a MORÁL főkomponens egyik változójának kapcsolatát bemutató keresztábra sztenderdizált reziduálisokkal

		A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandóak törődni egymással?				
		Teljesen egyetért	Egyetért	Egyet is ért, meg nem is	Nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet
Politikai értelemben hol helyezné el magát?	szélső bal	3.6	2.0	-3.4	-1.6	.2
	mérsékelt bal	-.3	-.7	-.2	.7	.7
	liberális	-1.8	-.3	1.4	1.0	-1.1
	mérsékelt jobb	-2.2	-.1	.5	1.7	-.4
	szélső jobb	2.9	-.2	-.1	-2.9	1.2

31. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

21. számú melléklet - A politikai nézet és a MORÁL főkomponens egyik változójának kapcsolatát bemutató keresztábra sztenderdizált reziduálisokkal

		A szociális juttatások és szolgáltatások miatt az emberek Magyarországon kevésbé hajlandóak magukról és a családjukról gondoskodni?				
		Teljesen egyetért	Egyetért	Egyet is ért, meg nem is	Nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet
Politikai értelemben hol helyezné el magát?	szélső bal	1.3	3.2	-2.0	-1.9	-.1
	mérsékelt bal	.0	-.8	-1.8	1.4	1.8
	liberális	-1.0	-1.4	1.1	.9	.2
	mérsékelt jobb	-1.5	-.8	1.3	1.5	-1.5
	szélső jobb	2.3	1.4	-.2	-3.0	.0

32. forrás Saját szerkesztésű táblázat az ESSHU 4. hullám adatbázis alapján

Záradék

Alulírott Simon Nikolett nyilatkozom arról, hogy jelen szakdolgozat saját szellemi termékem, azt más szakon nem nyújtották be, továbbá kidolgozásában csak a Bibliográfiában megjelölt segédeszközök kerültek felhasználásra.

Kelt.: Budapest, 2013. április 11.

.....